

CONTRA LES GUERRES: ARGUMENTS I ALTERNATIVES

A propòsit de la Guerra d'Ucraïna

Autoria: Xavier Bohigas, Pere Brunet, Blanca Camps-Febrer,
Tica Font, Teresa de Fortuny, Tomàs Gisbert, José Luís Gordillo,
Mario López, Pere Ortega, Ainhoa Ruiz Benedicto

Publicat per:

Centre Delàs d'Estudis per la Pau

Bisbe Laguarda, 4
08001 Barcelona
T. 93 441 19 47
www.centredelas.org
info@centredelas.org

Autoria: Xavier Bohigas, Pere Brunet, Blanca Camps-Febrer, Tica Font, Teresa de Fortuny, Tomàs Gisbert, José Luís Gordillo, Mario López, Pere Ortega, Ainhoa Ruiz Benedicto

Les autores volen assenyalar que encara que aquest informe es publica després de l'ofensiva sobre Gaza, la redacció es va realitzar prèviament a aquesta, per la qual cosa no es nomena malgrat la seva gravetat i el seu impacte actuals.

Barcelona, novembre 2023

Disseny i maquetació: Esteva&Estêvão

Foto de portada: flickrpd; p. 4: Freepik; p. 7: Encyclopædia Britannica; p. 9: Sgt. Daniel Love/U.S. Department of Defense; p. 17: Freepik; p. 24: dronepicr; p. 30: Matti Karstedt

ISBN: 978-84-09-56864-2

INDEX

Resum executiu	5
Introducció	7
1. Sobre la justificació de la guerra	9
1.1 És la d'Ucraïna una guerra justa? hi ha guerres justes?	9
<i>Tica Font</i>	
1.2 Hi ha guerres legals i guerres il·legals?	12
<i>José Luis Gordillo</i>	
1.3 Sobre el dret a la legítima defensa	13
<i>Pere Ortega</i>	
1.4 És la participació Occidental militar a Ucraïna una guerra per la democràcia i la llibertat o respon a altres interessos geopolítics?	15
<i>Pere Brunet, Tomàs Gisbert</i>	
2. Sobre les alternatives a la guerra	17
2.1 Hi havia alternatives a la guerra a Ucraïna	17
<i>Pere Ortega</i>	
2.2 L'efectivitat de l'activisme no violent	19
<i>Pere Brunet, Mario López</i>	
2.3 Alternatives al discurs de fer la Guerra	20
<i>Pere Brunet</i>	
2.4 Com fer front a un nou Hitler	22
<i>Pere Ortega</i>	
3. Sobre por qué y cómo evitar la guerra	24
3.1 Per què és millor per a la nostra seguretat redirigir les despeses militars cap a inversions que palliïn la crisi climàtica?	24
<i>Pere Brunet</i>	
3.2 Hi ha més guerres perquè les relacions internacionals estan basades en una política patriarcal i competitiva, i no en la cooperació, el multilateralisme i el Dret Internacional?	26
<i>Blanca Camps-Febrer</i>	
3.3 El rol de les armes nuclears en aquesta guerra	27
<i>Teresa de Fortuny, Xavier Bohigas</i>	
3.4 L'impacte de la guerra i el món que queda després	28
<i>Ainhoa Ruiz Benedicto</i>	
Conclusions	30

RESUM EXECUTIU

La guerra d'Ucraïna va convertir un conflicte social al país i armat a la frontera amb Rússia en una guerra convencional després de la invasió de 2022, contravenint el dret internacional de respecte a la sobirania territorial dels Estats. Aquesta guerra, com totes les que succeeixen en territori de països occidentals, va despertar nous, i vells debats, en el si de les nostres societats a diversos nivells. Qüestions com els models de defensa, la implicació dels nostres països en guerres en tercers països, el comerç d'armes, el paper d'organismes internacionals en els conflictes mundials i la configuració de la geopolítica mundial, van assaltar de nou les notícies i debats de les nostres societats.

El fi d'aquest informe és posicionar-nos contra aquesta guerra, i contra totes les guerres. Ho fem sobre la base d'alguns dels arguments, debats i narratives que, de manera més habitual, es donen en la societat quan esclata una nova guerra. Amb ells busquem confrontar el relat hegemònic bel·licista, aportant algunes de les reflexions, ètiques i polítiques, de les que ens dota el pacifisme polític. Sent conscients que no podem abordar-les totes en una publicació d'aquestes característiques.

SOBRE LA JUSTIFICACIÓ DE LA GUERRA

- El pacifisme polític ressalta dues idees essencials: que la guerra és, en si mateixa, una injustícia, per la qual cosa no entra a debatre escenaris en què la guerra pugui estar justificada. I afirmar la necessitat d'una coherència entre mitjans i fins. És a dir, no es pot aconseguir la justícia per mètodes que no siguin, així mateix, justos.
- L'arquitectura jurídica de Nacions Unides concentra el poder de decisió en el Consell de Seguretat de l'ONU. En ell, els permanents posseeixen dret de veto amb el qual poden impedir que s'adoptin resolucions contràries als seus interessos. En aquest sentit, els cinc països membres del Consell de Seguretat de l'ONU se situen *de facto* en una posició

d'impunitat similar a la que ocupaven els monarques absolutistes en relació amb les lleis que ells mateixos dictaven.

- Existeixen diverses experiències d'invasions militars que no han estat respostes militarment, sinó de manera no violenta. Entre elles, les més reeixides: les desenvolupades per les poblacions de la regió del Ruhr d'Alemanya després de la invasió de França i Bèlgica el 1923; la de Dinamarca i Noruega el 1940 després de la invasió nazi; i a Txecoslovàquia el 1968 després de la invasió de les tropes del Pacte de Varsòvia i l'URSS.
- Davant discursos que expliquen que, amb les guerres, occident està defensant els valors liberals i aportant democràcia i llibertat a països com Ucraïna (o l'Iraq, l'Afganistan, Líbia, Síria i tants altres) cal, simplement, observar els indicadors d'aquests països, que no han millorat en termes d'increment de llibertat per a les dones, més igualtat, o seguretat en termes d'habitatge, alimentació, salut o educació.

SOBRE LES ALTERNATIVES A LA GUERRA

- Les tres repúbliques bàltiques van desenvolupar el 1991 plans de resistència civil no armada enfront de la possibilitat de ser envaïdes per un exèrcit regular. El Govern de Lituània va elaborar un pla de resistència civil basat en la no cooperació i la desobediència; a Letònia es va crear un Centre de Resistència No violenta, amb recomanacions per a una possible agressió militar; a Estònia el govern va elaborar un manual on es donaven instruccions concretes a la població civil per a resistir en cas d'invasió.
  - Diversos estudis apunten a un major èxit en l'assoliment d'objectius polítics a la resistència i mobilització no violenta que a l'armada. Entre 1950 i 2014, de 268 campanyes estudiades, 153 violentes i 115 de resistència civil, el 51% de les de resistència civil són reeixides enfront del 30% de les de lluita armada. Per tant, una societat civil ben organitzada pot resultar un seriós desafiament i una amenaça per al poder i les autoritats.
  - Després de les guerres, els acords o pactes imposen a uns la voluntat dels altres. Els conflictes, en canvi, poden resoldre's molt millor mitjançant solucions dialogades plantejades des de la voluntat
- d'entendre fer concessions, les solucions duradores dels conflictes gairebé mai arriben des de plantejaments basats en vèncer a l'altre.
  - Davant qualsevol conflicte, és necessari analitzar la responsabilitat dels governs que ho van permetre per acció o inacció. En el cas de l'arribada al poder de personatges com Hitler, s'han d'analitzar les causes que ho van fer possible, entre les quals es troben: les reparacions de guerra imposades a Alemanya després de la Primera Guerra Mundial; el suport al nazisme per a frenar a l'URSS i al comunisme; i el suport de magnats dels EUA al III Reich per a aconseguir part dels recursos de les colònies, fins llavors en mans del Regne Unit i França.

SOBRE PER QUÈ I COM EVITAR LA GUERRA

- La crisi climàtica es troba ja en un punt sense retorn. En aquest context el model de seguretat militar es torna instrumentalment responsable del desastre ambiental en assegurar i protegir els combustibles fòssils i els actors depredadors, mantenint també el *statu quo*. La descarbonització implica la desmilitarització.
- El reclutament forçat de milers d'homes russos i ucraïnesos és una mesura profundament discriminatòria que situa a tots els homes com a potencials combatents, i a aquells que vulguin contribuir a solucionar el conflicte d'una altra manera com a traïdors, no sols a la seva pàtria, sinó al seu gènere i a les seves obligacions de gènere. Això invisibilitza i estigmatitza a aquells homes que es neguen a exercir la guerra, per por o per convicció.
- El 2017 es va aprovar en Nacions Unides un Tractat Internacional de Prohibició de les armes nuclears. Cap dels Estats amb armament nuclear s'hi ha adherit. Si volem aconseguir la pau a Europa quan acabi la guerra d'Ucraïna serà molt convenient el compromís amb la retirada de les armes nuclears en sòl europeu.
- El mal més visible de les guerres és el dany físic, no obstant això, l'impacte és brutal també a nivell de salut mental, destrucció cultural i de teixit comunitari com apunten indicadors de diversos conflictes. A més, en períodes bèl·lics, es produeix un reforç dels valors patriarcals i una pèrdua dels valors d'afiliació pels de confrontació.

INTRODUCCIÓ

La guerra a Ucraïna ha tret a la llum una realitat que no volíem veure. La cultura bel·licista, la que accepta, justifica i promou l'ús de la força com el millor sistema d'afrontar els conflictes, sembla haver estat inoculada de manera irreversible en governants de tot signe, origen i procedència, amb el consentiment i i fins i tot aplaudiment d'una majoria de la població. La fogosa defensa de la resposta bèl·lica a Ucraïna de l'Alt Representant de la UE per a Afers exteriors, Josep Borrell, no ha estat major que l'entusiasme d'una part de la població que segueix el desenvolupament de la contesa en televisió. Molts periodistes no han quedat a la saga i, després d'uns inicis dubitatius sobre el relat imperant respecte a aquesta guerra, han imposat un únic i indivisible relat militarista de la guerra d'Ucraïna.

El pas del temps en aquesta guerra, com ocorre en tantes altres, redueix l'impacte emocional inicial i la capacitat de manipulació mediàtica i s'obren bretxes en el discurs oficial de suport a la guerra amb més guerra promogut primer per Rússia, després per Europa, els EUA i l'OTAN. Els dubtes inicials, que van ser atallades amb eficiència per un obedient sistema polític, econòmic i mediàtic que ens ha portat a creure que no hi havia alternativa a la via militar a Ucraïna, tornen a aparèixer quan l'horitzó de la fi de la guerra s'allunya al mateix ritme que avança la guerra.

La solució militar es mostra de nou incapaç d'oferir una solució satisfactòria, no sols i evidentment des d'un punt de vista humà –les desenes de milers de víctimes i els milions de refugiats així ho mostren–, sinó també econòmic, a Ucraïna, però també en tots els països implicats en la guerra. A això cal sumar l'impacte polític d'incertesa, inseguretat i re-militarització futura a Europa i bona part del món, que llastrarà de nou les polítiques de progrés, igualtat i lluita contra el canvi climàtic. De manera inevitable ens preguntem si no podríem haver fet les coses d'una altra manera, si la guerra no pogués haver-se evitat.

Les entitats pacifistes, com el Centre Delàs d'Estudis per la Pau, ens hem oposat a alimentar la guerra que Putin buscava, hem rebutjat promoure, impulsar o ovacionar la guerra, per convicció i per realisme. Perquè sabem que si del que es tracta és d'evitar la guerra, parafrasejant al nostre volgut Vicent Martínez Guzmán, els únics realistes som els pacifistes, perquè l'única manera d'evitar les guerres és preparant-nos perquè no n'hi hagi, generant condicions de pau, a través d'unes relacions diplomàtiques de seguretat comuna i compartida entre països que facin possible la convivència, el desarmament i una cultura de pau, com a antídote del bel·licisme hegemònic.

En aquest informe ens posicionem contra la guerra a través de tres blocs, el que tracta de qüestionar la justificació de la guerra repetida fins a l'avorriment per todòlogos connivents amb el poder en mitjans de comunicació de mig món, qüestionant la teoria de la guerra justa, la seva legalitat, el dret a la legítima defensa, la justificació política d'aquesta guerra apuntant algunes de les seves raons originàries. En un segon bloc vam mostrar possibles alternatives a aquesta i qualsevol guerra, posant l'èmfasi en l'efectivitat de l'activisme no violent per a enfrontar-se a agressions similars a l'exercida pel govern de Putin a Ucraïna, mostrant, entre altres, diversos exemples de resistència pacífica i no violenta durant la Segona Guerra Mundial, on no tot van ser bombes i destrucció sinó

que la població civil i les seves accions no violentes van ser determinants per al resultat final del conflicte. En un tercer bloc es desenvolupen quatre argumentacions polítiques que d'estar més presents podrien evitar més d'una guerra, com que la guerra absorbeix recursos de la veritable prioritat que suposarà la viabilitat futura de la vida com la coneixem en el planeta terra, el canvi climàtic, o la influència del patriarcat i la competitivitat a l'hora de triar el camí de la guerra i el de les cures, la cooperació i la construcció de condicions de pau que allunyin la possibilitat de la guerra. També afegim una reflexió sobre el rol de les armes nuclears, que són políticament crucials en la guerra d'Ucraïna i susceptibles de ser utilitzades en qualsevol escalada del conflicte no desitjada. Finalment ens parem en un element crucial que evitaria prendre la decisió d'anar a la guerra a qualsevol que estigui en la posició de prendre-la, valorar honestament les conseqüències de la guerra, perquè si en comptes de mostrar les guerres des de l'espectacularitat dels bombardejos, les armes i l'heroisme dels soldats, parléssim de les guerres quant a les seves conseqüències destructives de la vida en totes les seves formes, en funció del mal que han causat, des del testimoniatge de les seves víctimes, de les famílies que han perdut als seus sers estimats o que viuen amb seqüeles insalvables fruit de la violència de les armes, no ens atreviríem ni tan sols a plantejar la possibilitat de dedicar un àpex del nostre temps a preparar-la.

1. SOBRE LA JUSTIFICACIÓ DE LA GUERRA

1.1 ÉS LA D'UCRAÏNA UNA GUERRA JUSTA? HI HA GUERRES JUSTES?

Tica Font

La pregunta de si hi ha guerres justes o no se l'han formulat al llarg de la història molts filòsofs. Plató (427 aC-347aC) va criticar les guerres entre polis, per considerar que debilitaven el món hellènic, però alhora es mostrava condescendent quan la guerra es duia a terme contra els bàrbars. Aristòtil (384aC - 322aC) acceptava aquelles guerres que es duien a terme contra pobles que havien nascut per ser esclaus i que es resistien a deixar-se sotmetre pacíficament. Ciceró (106aC - 43aC) serà el primer a parlar d'alguna manera de la justícia a la guerra, va argumentar que les guerres legítimes han de ser obertament declarades, acollir una causa justa i ser conduïdes de manera justa.

A l'Edat Mitjana teòlegs com Sant Agustí (354-430) o Sant Tomàs (1225 - 1274) generaran pensament sobre la noció de guerra justa. Els seus pensaments recullen les discussions doctrinals de les interpretacions del missatge de Jesús, el qual parla del manament de

l'amor a l'enemic, del perdó al que ofèn, de condemnes explícites a la guerra i dictàmens de fer el bé per vèncer el mal. En definitiva, va intentar conciliar els ensenyaments de Crist amb la defensa de l'Imperi Romà que ja estava en decadència i que requeria ser defensat de les invasions d'altres pobles. Sant Agustí va justificar la guerra com a mitjà per aconseguir la pau.

Per a Sant Tomàs hi ha tres coses que es requereixen perquè una guerra sigui justa, Primera, l'autoritat del Príncep, només ell pot declarar-la i només ell pot convocar a la multitud a fer la guerra. La segona que la causa sigui justa i la tercera que sigui recta la intenció dels combatents, que es promogui el bé o que s'eviti el mal.

El teòleg Vitoria (1483 - 1546), en el context dels drets de la Corona Espanyola a la conquesta d'Amèrica i els drets dels habitants d'aquell continent defensa la legitimitat de la guerra defensiva, ja que considera que és lícit repellar la força amb una altra força, i també aprova la licitud de la guerra ofensiva en què no només es defensen o es reclamen les coses, sinó que a més es demana satisfacció per una injúria rebuda. El teòleg espanyol va establir com a única causa justa, la

injúria rebuda i nega com a causes justes les contro-
versies religioses, eixamplar el territori, la glòria o el
profit del príncep (que eren la majoria de les raons per
les quals es lliurava una guerra a la seva època). Es
diu que Vitòria va ser el precursor de la defensa dels
drets naturals, la seva aportació principal és que la
guerra ha de ser proporcional a la gravetat del delictes.

Grocio (1583 - 1645) reconegut per haver establert les
bases del dret internacional, va secularitzar la noció
de guerra justa, per a ell una guerra és justa si s'em-
marca per assolir o establir la fi natural l'home, que és
la pau o la vida social tranquil·la. La guerra només es
justifica si un país enfronta un perill imminent i l'ús de
la força és tant necessari com proporcional a l'ame-
naça. La seva aportació principal són les reflexions
sobre la deshumanització de la guerra. Per a Groci la
guerra ha de respectar els innocents, però va més en-
llà en sostenir que és il·legítima la destrucció de béns
materials dels veïns, la mort d'ostatges i l'execució de
presoners de guerra.

A finals del segle XIX i començaments del XX es van
dur a terme iniciatives per establir normes referents
als límits de la guerra, convencions de Ginebra 1864,
1906, 1929 i 1941. Es van celebrar conferències a l'Haia
1899 i 1907 per tractar qüestions referents al manten-
niment de la pau mundial i controvèrsies entre Estats.
Les normes avui existents per limitar la guerra es di-
videixen en dos tipus: unes relatives a la conducció
d'hostilitats, que regeixen els mitjans i els mètodes
de combat; les segones, es refereixen a la protecció
de la població civil o als soldats fora de combat (ferits,
malalts o presoners).

Després de la Primera Guerra mundial 63 nacions van
ratificar el Tractat per a la renúncia de la guerra o Pacte
Briand-Kellogg, amb el qual, la guerra deixava de
ser legítima com a instrument de política exterior. Tot
i això, aquest tractat no va evitar la Segona Guerra
Mundial. Amb la creació de Nacions Unides el 1945,
la guerra va tornar a ser considerada una activitat il-
lícita, només acceptable en cas de legítima defensa.
Aquest nou ordre internacional després de la Segona
Guerra Mundial, tendent a la pau i a la seguretat col-
lectiva es va veure desafiat per la ruptura de la coope-
ració política entre els Estats Units i la Unió Soviètica
i l'inici de la Guerra Freda.

Els conflictes armats contemporanis han continuat
generant discussions morals referents al dret que té
un Estat a atacar-ne un altre, o a intervenir en un con-
flicte intern, o a defensar-se de les ocupacions militars
externes. L'opinió pública ha estat atenta i activa al
comportament de les forces armades, públiques o pri-
vades, el debat sobre la moralitat i la legitimitat de les
guerres continuen estant presents a la nostra societat.

Amb la guerra del Vietnam va aparèixer a la socie-
tat una condemna major a la guerra com a activitat
política, van aparèixer els pacifistes, que, basant-se
en els ensenyaments de Gandhi, proposaven explo-
rar altres tècniques de resistència no violenta per a
la solució de controvèrsies, basant-se en la creença
de que la guerra no produeix els resultats esperats.
No obstant això, des dels estudis de l'acadèmia s'ha
continuat treballant en que els Estats actuen úni-
cament basats en el seu propi interès i que el seu
objectiu principal és aconseguir una quota de poder
més gran en l'ordre internacional i contenir el del
contrari.

Walzer el 1977 va voler tornar a integrar la noció de
guerra justa medieval a la teoria moral i política, amb
el seu llibre sobre les guerres justes i injustes, va tor-
nar l'interès a l'acadèmia sobre el debat sobre la le-
gitimitat de la guerra i la justícia de les guerres. Des
dels primers treballs sobre aquest dilema, tots ells
accepten el caràcter inevitable de la guerra i fins i tot
la necessitat d'aquesta per a la supervivència dels Es-
tats. 1.500 anys després podem continuar comprovant
l'empremta que ha deixat la teologia cristiana, al de-
bat sobre la guerra justa, com aquesta continua vigent
i continua adaptant-se a les circumstàncies que les
noves guerres van imposant.

Podríem dir que els teòrics de les guerres justes de-
fensen l'existència de causes que són justes per le-
gitimar les accions armades. Els corrents realistes
interpreten la guerra com un mal necessari i no sot-
meten la decisió de declarar la guerra a exigències
morals o recomanacions ètiques.

El pacifisme neix amb un fort component espiritua-
l, des de l'antiguitat oriental, passant per Jesús de
Natzaret (el sermó de la Muntanya), Gandhi, Tolstoi
o Luther King; aquesta espiritualitat ha caracteritzat
el discurs pacifista i el missatge transmetia la imatge
d'un Déu sinònim d'amor, veritat i justícia. D'aquesta
manera, la pau s'interpreta com un mandat diví que
l'ésser humà no pot desobeir i per això ha de rebutjar
l'ús de la violència.

Des d'aquesta espiritualitat es fonamenta i desen-
volupa el pacifisme polític, un pacifisme que articu-
la un discurs polític, en termes d'acció política, una
acció política que cal desenvolupar dins de la lògica
de la noviolència. En definitiva, el pacifisme evolu-
ciona des de l'espiritualitat a l'acció política. Exem-
ples d'aquesta transformació serien les campanyes
d'insubmissió fiscal (defensades per Thoreau) o la
desobediència civil com a mètode de lluita social
no violenta (Luther King) o propostes polítiques que
advocuen per una societat més equitativa i menys
desigual (Chomsky).

Va ser Gandhi el que va saber interpretar una nova forma de lluita, deixant enrere la mal anomenada "resistència passiva" convertint la resistència civil en una lluita activa de masses, un poder social mobilitzat que no només es conduïa per interessos polítics, sinó que incorporava una força espiritual i moral. Els treballs sobre les seves formes de lluita, els seus conceptes de conversió, humanització del conflicte o gradació dels mitjans van eixamplar els estudis i les interpretacions sobre la resistència civil com a instrument de canvi social.

Als anys 70s, va emergir la figura de Gene Sharp, que va treballar sobre la naturalesa del poder, els mètodes de lluita i les dinàmiques que es generaven en campanyes sostingudes de protesta. Sharp va propiciar una mirada científica al fenomen, sistematitzant els molts actors desencadenants i nodulars al voltant de la lluita no violenta. El funcionalisme de Sharp i el seu extremat pragmatisme van refredar el component espiritual i moral que va posar Gandhi, a canvi li va donar un perfil estratègic. Sharp era conscient que hi havia una vasta història de resistència civil que calia estudiar i classificar com a part d'una política aplicada.

Segons Sharp, el poder del príncep, com el poder de la gent organitzada («people power») tenen unes fonts similars (autoritat, recursos humans, factors psicològics i ideològics, recursos materials, sistemes de sancions) encara que es construeixen i s'exerceixen de manera molt diversa. El desenvolupament d'aquestes fonts serveix, als governats per obeir o negar-se a fer-ho, perquè hi ha una sèrie de factors que hi coadjuven (hàbit, por, obligació moral, interessos personals, identificació política amb qui lidera, manca de confiança en si mateixos, indiferència). La teoria del poder de Sharp, tan simple com directa, es fonamentava en una concepció voluntarista del consentiment amb binomis com obeir/desobeir o permetre/oposar-se.

El pacifisme polític conceptualitza les propostes polítiques que defensen la pau com a valor prioritari, alhora que denuncien les respostes violentes. El pensament pacifista pren com a punt de partida la injustícia de la guerra i no debat escenaris on la guerra pugui estar justificada.

El pacifisme polític edifica el discurs teòric sobre la base de dues qüestions. D'una banda, la comprensió de la política com un diàleg lluny del binomi amic-enemic sinó com la gestió comuna de les decisions col·lectives en què el diàleg preval i ha de prevaldre per sobre de la confrontació; entroncat amb la tradició d'autors que comprenen la política com a la construcció d'acords a través dels quals es pot arribar a una

solució que eviti el conflicte social (com van ser Arendt o Habermas). D'altra banda, el pacifisme afirma la necessitat que hi hagi una coherència entre mitjans i fins, com mantenia Gandhi, no es pot establir la justícia a través de mètodes injustos, de manera que per al pacifisme polític la finalitat no justifica els mitjans.

El tercer element a destacar del pacifisme polític és la reinterpretació d'una de les bases de la lògica del liberalisme democràtic, la relació entre legalitat i legitimitat. En el sistema liberal democràtic la legitimitat ve donada pel principi de legalitat, just, és just perquè prèviament s'ha configurat com a legal. El pacifisme polític inverteix aquesta relació entre llei i justícia, sent la justícia la que ha de prevaler sobre la llei, com deia Thoreau "el que és desitjable no és respectar la llei sinó la justícia".

Com a quart element cal destacar que el pacifisme polític ha apostat fermament per l'establiment d'un organisme internacional que serveixi d'àrbitre entre les disputes dels Estats, aspecte que entronca amb el missatge de Kant a Sobre la Paz Perpetua.

El pacifisme polític, en el marc de la seguretat i la defensa, ha anat apostant fermament per diverses opcions davant la dissuasió militar que acaba comportant una carrera d'armaments. Davant la dissuasió el pacifisme polític aposta pel desarmament, si les armes són la base de la dissuasió, són les que creen el problema, millor eliminem les armes; els arguments per defensar el desarmament no només són de caràcter ètic o moral, també esgrimeixen raons econòmiques, els recursos que es destinen a les armes poden destinar-se a millorar la vida de les persones. El pacifisme polític ha articulat alternatives al militarisme com la defensa civil.

Amb tot això afegir alguna reflexió sobre els debats de la guerra d'Ucraïna, molts han girat al voltant de la legalitat de la invasió russa i del dret a la legítima resposta del govern d'Ucraïna i per tant de la necessitat de dotar d'armament al govern perquè pugui contrarestar l'atac rus i defensar-ne la sobirania i el territori. Des del pacifisme polític centrem el debat en altres qüestions, en primer lloc, en formular preguntes com què hem fet malament per no evitar aquesta guerra? què podem fer per aturar la guerra? I en el debat sobre si la guerra a Ucraïna és justa, la pregunta que ens fem és justa per a qui?

L'experiència d'altres guerres ens mostra que les persones que van formar part del bàndol perdedor moltes van haver d'abandonar casa seva, la seva feina i anar-se'n a un altre país, se'n van anar sense res. Els que es van quedar van ser sotmesos al silenci, sense poder recordar o parlar dels fets esdevinguts, de les

seves rancúnies o odis entre veïns; molts van veure reduïts els seus drets, se'ls van arrabassar propietats, no van poder exercir determinades professions o es van quedar sota vigilància policial.

Per a les persones que perden una guerra, aquesta mai és justa.

Per a les persones que es van situar donant suport al bàndol que va resultar victoriós, les conseqüències de la guerra són més suportables, el règim emergent de la guerra els recompensa moralment dels patiments, poden tenir alguns privilegis socials, laborals o econòmics.

Tots els ciutadans patiran les conseqüències de la guerra, l'empobriment, el dolor per les pèrdues de familiars o amics, la tensió de les relacions entre veïns. Però no tots les patiran de la mateixa manera.

Aquestes situacions les podem imaginar entre els ciutadans ucraïnesos dels territoris on es duen a terme els combats. Quan la guerra s'acabi, que s'acabarà!, qui formarà part del bàndol guanyador? qui formarà part dels vençuts? hi haurà neteja "ètnica"? alguns hauran d'abandonar les terres i anar-se'n? Per a molts ciutadans la guerra no serà justa.

REFERÈNCIES

- Anabitarte, Aitor Diaz (2018). "Alternativas de defensa: estrategias y modelos de pensamiento pacifista" a *Revista de Estudios en Seguridad Internacional*, Vol. 4, No. 1, pp. 197-211.
- Anabitarte, Aitor Diaz (2013). "Hacia una sistematización del pacifismo política" a *Revista Española de Ciencia Política*, Nº 31, pp. 175-189.
- Baqués, Josep (2020). "La teoría de la guerra justa: orígenes, evolución y contenidos" a *Global Strategy Report*, Nº 41/2020.
- Arendt, Hannah (1969). *Sobre la Violencia*. Alianza Editorial.
- Arendt, Hanna (1973). *La crisis de la República*. Madrid: Taurus.
- Sharp, Gene (1988). *La lucha política no violenta, criterios y métodos*.
- Walzer, Michael (1977). *Guerras justas e injustas*. Paidós Ibérica.

1.2 HI HA GUERRES LEGALS I GUERRES IL·LEGALS?

José Luis Gordillo

La legalitat o illegalitat d'una guerra (entesa com s'acostuma a fer en la recerca per la pau: com tot conflicte que implica a un o més governs i l'ús d'armes, i que causa mil o més morts anuals) ve determinada per allò que prescriu la Carta de l'ONU, així com per les limitacions a l'ús de la força establertes en l'anomenat Dret Internacional Humanitari, especialment en els Convenis de Ginebra de 1949, els Protocols afegits de 1977 i l'Estatut de la Cort Penal Internacional.

El contingut de la normativa alludida és fàcil d'explicar. Segons el famós preàmbul de la Carta de San Francisco, l'Organització de les Nacions Unides té com a finalitat principal «evitar el flagel de la guerra» i «mantenir la pau i la seguretat internacionals». Per això es prohibeix, en l'article 2, l'ús unilateral de la força d'un estat contra un altre. Aquesta prohibició té una única excepció: la contemplada en l'article 51 de la Carta segons la qual es pot utilitzar la força per a exercir «el dret immanent a la legítima defensa, individual o col·lectiva, en cas d'atac armat contra un membre de les Nacions Unides». Però aquesta excepció no autoritza a fer qualsevol tipus d'acció de manera indefinida, sinó solament aquelles accions bèl·liques jurídicament lícites «fins que el Consell de Seguretat hagi pres les mesures necessàries per a mantenir la pau i la seguretat internacionals». Qualsevol altre ús de la força només serà legal si es tracta d'un ús multilateral decidit pel Consell de Seguretat de l'ONU, el qual ha de fer-ho d'acord amb els supòsits i requisits establerts en el Capítol VII de la Carta. Un d'ells és que totes les operacions bèl·liques han de ser dirigides per un Comitè Militar dependent del mateix Consell, un fet que no ha ocorregut mai perquè cap govern està disposat a fer que el seu exèrcit participi en una guerra a les ordres directes d'algú que no sigui ell mateix. Per aquest motiu, quan s'ha recorregut a aquest supòsit, s'ha fet mitjançant una pràctica legal degradada consistent en el fet que el Consell de Seguretat aprova una resolució en la qual explícitament s'autoritza l'ús de la força a una coalició *ad hoc* d'Estats voluntaris.

Però la legalitat de la guerra també depèn de la licitud jurídica de les accions que es duguin a terme en el transcurs dels combats. No es pot fer qualsevol cosa i contra qualsevol objectiu. Hi ha limitacions clares, com les prohibicions d'atacar deliberadament als no combatents, usar armes bacteriològiques o químiques, atacar hospitals, vaixells-hospital, edificis religiosos o edificis d'interès històric que no siguin utilitzats per a finalitats militars, o bé la prohibició de torturar, matar de fam o deixar sense assistència mèdica als presoners de guerra. Però, també és cert, hi ha limitacions

menys clares, com succeeix amb la prohibició d'atacar béns civils que es fonamenta en la vaporosa distinció entre béns civils i béns militars. Així, en l'article 52 dels Protocols de 1977 afegits a les Convencions de Ginebra de 1949, es prescriu que no seran objecte d'atacs ni de represàlies els «béns de caràcter civil». Però la seva caracterització es fa dient que seran civils els béns que no siguin militars, i que aquests -els militars- són tots aquells que per la seva «naturalesa, ubicació, finalitat o utilització contribueixin eficaçment a l'acció militar o que la seva destrucció total o parcial, captura o neutralització, ofereixi en les circumstàncies del cas un avantatge militar definit», la qual cosa permet considerar com a béns militars a un espectre molt ampli d'ells, perquè poques coses hi ha en una societat moderna que no puguin tenir al mateix temps un ús civil i militar definits d'aquesta forma tan àmplia i genèrica.

Ara bé, per a tenir una comprensió més ajustada a la realitat del caràcter problemàtic de la legalitat de les guerres cal dirigir la mirada cap a la part institucional de l'ordenament jurídic internacional.

L'eficàcia del Dret Internacional, igual que la del Dret Nacional, depèn tant del que diuen els textos legals com de les estructures de poder que interpreten i apliquen aquests textos, ja que, com molt bé va assenyalar Max Weber (*Economia i societat*, FCE, Mèxic, 1944, p.27), el Dret és un ordre normatiu l'efectivitat del qual «està garantida externament per la probabilitat de coacció (física o psíquica) exercida per un quadre d'individus instituïts amb la missió d'obligar a l'observança d'aquest ordre o de castigar la seva transgressió».

Com hem vist, l'arquitectura jurídica i política de Nacions Unides concentra el poder de decisió en el Consell de Seguretat. En aquest, com és prou conegut, hi ha membres permanents i no permanents, i els primers posseeixen un dret de veto amb el qual poden impedir que s'adoptin resolucions contràries als seus interessos. Per això el sistema es mostra inoperant quan són algunes d'aquestes cinc potències amb dret de veto -o d'aliats seus, com seria el cas flagrant d'Israel- les que violen el Dret Internacional. Les guerres iniciades, impulsades o patrocinades pels EUA, Gran Bretanya, França, Rússia, la Xina o Israel poden, si fos així, jutjar-se il·legals a la vista de la lletra de la Carta de l'ONU, però no hi ha cap estructura de poder legalment constituïda d'acord amb la mateixa Carta que pugui exercir una coacció legal contra aquests països. Quan són Israel, els EUA o Gran Bretanya els qui violen el Dret Internacional, com va ocórrer amb la invasió de l'Iraq de fa vint anys o amb l'atac de l'OTAN contra Iugoslàvia de 1999, o quan és Rússia qui ho fa, com ha succeït amb la invasió d'Ucraïna de 2022, el sistema fa aigües perquè es mostra absolutament impotent. Dit amb altres paraules: aquests supòsits se situen

més enllà del Dret Internacional existent. En aquest sentit, els cinc països membres del Consell de Seguretat titulars del dret de veto se situen *de facto* en una posició d'impunitat similar a la que ocupaven els monarques absolutistes en relació amb les lleis que ells mateixos dictaven.

Finalment, pel que fa al compliment de les normes del Dret Internacional Humanitari, el problema és molt similar. Els mecanismes legals establerts per exigir la seva observança depenen de Tribunals que s'han constituït d'acord amb uns tractats que les grans potències i els seus aliats no han signat i ratificat, com ocorreria amb els Estats Units, Rússia, la Xina o Israel en relació amb la Cort Penal Internacional, o bé depenen de l'aplicació del principi de la jurisdicció universal, el qual, en teoria, poden aplicar els tribunals de molts Estats, però que al final no ho fan perquè els seus governs supediten l'exigència d'aquests preceptes a la política d'aliances amb algunes de les grans potències amb dret de veto.

1.3 SOBRE EL DRET A LA LEGÍTIMA DEFENSA *Pere Ortega*

Els analistes afins als grups hegemònics del Nord Global s'han obstinat en afirmar que el dret a la seguretat dels Estats està relacionat amb la defensa militar, ja que el dret a la defensa és un principi del dret natural que, a més, està legitimat per la Carta de Nacions Unides. Una relació entre seguretat i defensa que, encara que té un aspecte coincident: el dret a defensar-se davant una agressió; en altres ocasions pot ser que sigui contraproductiu, perquè la resposta a una agressió no necessàriament requereix d'una resposta violenta i molt menys armada, per una qüestió elemental: una cosa és que davant una agressió violenta ens defensem i una altra, si respondre amb violència és la millor de les respostes, perquè pot activar una espiral que condueixi a majors violències de les quals després sigui molt més difícil sortir, com és el cas de la guerra.

D'altra banda, no és el mateix una agressió interpersonal que una agressió entre Estats. Perquè en la primera, el sofriment queda circumscrit a un grup reduït de persones, mentre que una agressió entre Estats pot conduir a una violència molt superior, la guerra. Existeix el consens que la guerra que és la més perversa de totes les violències per l'enorme sofriment que comporta per a les poblacions que la sofreixen. Sobretot, perquè els Estats disposen de mecanismes institucionals com les relacions diplomàtiques, culturals i comercials que poden actuar com a fre per a desactivar desavinences i conflictes. Mecanismes que poden evitar que aquests desemboquin en violències superiors com són les guerres.

Malgrat això, poden donar-se casos, en que totes les mesures per a evitar el conflicte armat fracassin i es produeixi una agressió militar per part d'un Estat. Llavors, abans d'iniciar la guerra, el govern agredit hauria de preguntar-se si la resposta armada és la millor manera de defensar-se quan el sofriment que pot provocar a la població pot ser molt superior al que pretén remeiar. Per a donar resposta a aquesta pregunta és quan s'han d'interrogar si existeixen alternatives menys doloses que la guerra, sobretot, després de les hecatombes provocades per les guerres mundials del segle passat que han trobat respostes per part d'alguns pensadors. D'entre ells, Mohandas Gandhi, és un dels més rellevants per les seves propostes de transformació dels conflictes mitjançant la noviolència. Propostes que posteriorment han tingut continuïtat en múltiples autors, d'entre ells, cal destacar a Gene Sharp.

Gandhi, a partir dels dos principis en què basa la noviolència: desobediència i no cooperació, va proposar mitjançant la conjunció d'ambdues, que un poble pot doblegar als qui violentin les relacions humanes, siguin socials o polítiques, i, per tant, extensibles als qui utilitzen la força militar per a apoderar-se d'un territori o nació. La noviolència de Gandhi es basa en la convicció que el poder descansa en la població i no en el govern, i que aquest, sempre l'exerceix per delegació. I proposa que un poble utilitzant la desobediència i la no cooperació de manera noviolenta pot doblegar als qui oprimeixen drets.

D'entre els seguidors de Gandhi, Gene Sharp ha estat qui millor ha elaborat metodologies plasmades en diversos manuals sobre noviolència que han servit de guia per a molts moviments insurreccionals. Metodologies, no sols pensades per a Estats amb democràcies liberals, sinó, especialment dirigides per a fer front a governs autoritaris. Una metodologia elaborada perquè la ciutadania tingués la possibilitat de canviar les polítiques dels governs que vulneren drets fonamentals. Teories, que va sistematitzar en manuals i llibres editats en diversos idiomes per l'Albert Einstein Institution,¹ i que han servit de guia per a molts moviments d'alliberament i que són extensibles per a fer front a una invasió militar d'un Estat i així evitar la guerra. La influència de Gene Sharp en els moviments polítics insurreccionals ha estat immensa. Els seus manuals i propostes van ser utilitzats per moviments socials per a enderrocar, després de la caiguda del Mur de Berlín en 1989, a diversos règims del bloc soviètic. A Polònia, Txecoslovàquia, Hongria, Sèrbia i Ucraïna. També, van influir en les revoltes de les denominades Primaveres Àrabs a 2012 a Tunísia i Egipte.

1. Albert Einstein Institution <https://www.aeinstein.org/>

En quant a experiències concretes d'invasions militars que no han estat respostes pels estats militarment sinó de manera noviolenta, existeixen diverses. Entre elles, les més reeixides: les desenvolupades per les poblacions de la regió del Ruhr d'Alemanya després de la invasió de França i Bèlgica en 1923; la de Dinamarca i Noruega en 1940 després de la invasió nazi; i a Txecoslovàquia en 1968 després de la invasió de les tropes del Pacte de Varsòvia i l'URSS. En els tres casos, els governs van renunciar a la defensa armada i van cridar la seva població a dur a terme una resistència civil de no cooperació enfront dels ocupants.

En el cas de l'ocupació franc-belga de gener de 1923 a la regió del Ruhr alemanya, aquesta es va dur a terme per l'impagament del deute imposat a Alemanya en els acords de Versalles, per les destrosses causades per Alemanya en tots dos països en el transcurs de la I Guerra Mundial. La regió del Ruhr era rica en mines de carbó i ferro i en producció d'acer, amb això França i Bèlgica pretenien rescabalar-se de l'impagament del deute a la qual la República de Weimar que no podia fer front pel colossal de la quantia (226.000 milions de marcs). Els ocupants pretenien emportar-se el carbó i l'acer i la resposta del Govern a l'ocupació de les tropes franc-belgues va ser una campanya de resistència civil de no cooperació no violenta i no obediència a les ordres dels ocupants, acompanyada de vagues i sabotatges que es van acrixer amb la repressió que es va exercir per part de l'exèrcit ocupant (deportacions, multes, empresonaments). Una resistència que va tenir múltiples facetes de desobediència que va desorientar de tal mode a les forces militars ocupants que va obligar a que aquestes es retiressin a l'agost de 1925 (Boserup i Mack, 1985).²

A Dinamarca, després de la invasió nazi de 1940, tant el govern com la família reial, passant per hospitals, policia, unions professionals, sindicats i mitjans de comunicació, es van organitzar teixint una reeixida resistència no violenta i van aconseguir que a penes un 5% dels jueus danesos anessin deportats a camps de concentració, amagant-los o facilitant-los la fugida. Una cosa similar va ocórrer a Noruega, on el rebuig a l'ocupació alemanya també es va manifestar a facilitar la fugida dels jueus noruecs, amb el suport de l'església luterana, de la premsa i molt especialment el dels professors d'educació que van rebutjar l'intent dels alemanys d'utilitzar l'aparell educatiu per a difondre la ideologia nacionalsocialista (Ortega i Pozo, 2005).³

2. Boserup, Anders; Mack, Andrew, (1985). *Guerra sin armas. La no violencia en la defensa nacional*. Barcelona: Editorial Fontamara.

3. Ortega, Pere; Pozo, Alejandro, (2005). *Noviolencia y transformación social*. Barcelona: Icaria.

La invasió de les forces armades del Pacte de Varsòvia a Txecoslovàquia en 1968 es va produir per les reformes democràtiques impulsades pel govern txec que pretenien implantar "un socialisme amb llibertats". Davant la renúncia de fer front a la invasió per mètodes militars, es va produir un gran moviment de resistència civil. Es va deslligar una gran oposició de resistència pacífica que va llançar un decàleg que s'ha convertit en manual per a la desobediència i la no col·laboració per la força del seu contingut: "no sé, no conec, no diré, no tinc, no sé fer, no donaré, no puc, no aniré, no ensenyaré i no faré". Un decàleg que dut a terme de manera massiva per la població cap poder pot contrarestar. La ràdio, de manera clandestina, es va convertir en el principal instrument de la resistència. Les accions de la població van ser nombroses: van pintar els indicadors de les carreteres perquè els tancs es desviessin i no arribessin al seu destí, la població ignorava als soldats i es van negar a alimentar els soviètics. Tot això va provocar la unitat del poble i la desmoralització de les tropes ocupants, produint dubtes, desobediències i desercions. Finalment, la protesta es va abandonar, per la demanda del govern txec que, segrestat a Moscou, davant l'amenaça d'una forta repressió, va demanar al poble que deposés la desobediència (Ortega i Pozo, 2005).⁴

Aquests exemples, serveixen per a demostrar, que els governs tenen a les seves mans altres possibilitats de resistir una invasió militar exterior abans que recórrer a la guerra que pugui provocar un mal molt superior al que pretén evitar. No per això s'ha de suposar que els governs renunciïn a la sobirania, sinó que busquen, mitjançant una altra mena de resistència, la complicitat de la població per a rebutjar una invasió mitjançant la no col·laboració i la desobediència i així evitar mitjans cruentos. Sens dubte, que la força ocupant exercirà una gran repressió que també comportarà morts i sofriment, però segurament molt inferiors a les que produeix una guerra.

REFERÈNCIES

- Albert Einstein Institution, <https://www.aeinstein.org>
- Boserup, Anders; Mack, Andrew (1985). *Guerra sin armas. La no violencia en la defensa nacional*. Barcelona: Editorial Fontamara.
- Ortega, Pere; Pozo, Alejandro (2005). *Noviolencia y transformación social*. Barcelona: Icaria.

1.4 ÉS LA PARTICIPACIÓ OCCIDENTAL MILITAR A UCRAÏNA UNA GUERRA PER LA DEMOCRÀCIA I LA LLIBERTAT O RESPON A ALTRES INTERESSOS GEOPOLÍTICS?

Pere Brunet, Tomàs Gisbert

El discurs occidental davant la guerra d'Ucraïna parla de portar la democràcia i la llibertat a un poble que és amenaçat per un Estat de característiques no democràtiques. Però el rerefons és molt més complex.

Vivim a un món d'informacions manipulades. Els sistemes de control social imposen un accés a la xarxa cada cop més tutelat per part de l'Estat. Un Estat que es protegeix a si mateix contra els ciutadans (Levy, 2019). Les anomenades "fake news", produïdes massivament per partits i governs, són l'excusa fonamental utilitzada per ells mateixos per retallar drets fonamentals. Però quan els que inverteixen a crear desinformació s'erigeixen ells mateixos en pilars d'una suposada llibertat d'expressió, el que fan és soccavar la democràcia (Levy, 2019).

Ho estem veient en el context de la guerra d'Ucraïna, on la informació que rebem els habitants dels països pertanyents a l'OTAN acaba sent malauradament parcial i interessada. Per això cal fer la reflexió que, entre d'altres causes, aquesta guerra enfonsa les seves arrels en les polítiques seguides després de la caiguda del Mur de Berlín i l'esfondrament de la Unió Soviètica.

La fi de la Guerra Freda va obrir l'esperança a un món més just que posés fi a l'amenaça d'un holocaust nuclear i a una carrera desaforada d'armaments. Es va obrir la possibilitat de la construcció d'unes relacions internacionals basades en el dret internacional i la seguretat col·lectiva amb la creació d'organismes internacionals com el Tribunal Penal Internacional el 1998 o l'Organització de Seguretat i Cooperació a Europa (OSCE) el 1995 com a evolució del Conferència per a la Seguretat i la Cooperació a Europa (CSCE). Al mateix temps s'entreveïen els enormes guanys per a la humanitat del que es deia el dividend per la pau, el fet que acabat l'enfrontament de la Guerra Freda poder destinar els enormes recursos que malbarata el militarisme i la cursa d'armaments en la construcció de pau i les millores socials.

Aquest no va ser el rumb que van prendre les potències guanyadores de la Guerra Freda. Mentre el Pacte de Varsòvia es dissolia, no es va qüestionar la continuïtat de l'OTAN que en deixar de tenir un enemic havia perdut la raó d'existir.

Les raons d'aquesta continuïtat no cal buscar-les en la cerca d'una seguretat col·lectiva davant d'un enemic i unes amenaces que havien deixat d'existir sinó

4. *Ibidem*

evitar l'emergència de poders alternatius que qüestionessin l'hegemonia política dels Estats Units. La lluita per l'hegemonia mundial ha estat un dels elements fonamentals que ha guiat la política exterior dels Estats Units, seguida tant per les administracions demòcrates com republicanes, després de la Guerra Freda. El think tank Projecte per a un Nou Segle Americà (PNAC per les sigles en anglès), fundat per William Kristoll i Robert Kagan el 1997, ho expressava sense complexos. Defensava la necessitat d'assegurar la supremacia mundial dels Estats Units i una política unilateralista. Amb l'arribada de George W. Bush a la presidència dels Estats Units, personatges com Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Richard Perle, tots ells membres del PNAC van aconseguir llocs destacats a la Casa Blanca tenint una influència decisiva en la política nord-americana.

La guerra de l'Iraq del 2003 va ser un dels efectes d'aquesta política. Però pel que fa a Europa i Rússia els resultats no van ser tan desastrosos. L'hegemonia a Europa passava per evitar l'emergència de possibles poders alternatius, per obstaculitzar, per tant, un acostament d'Europa occidental amb Rússia que pogués crear un pol euroasiàtic que fes ombra a l'hegemonia nord-americana a l'esfera internacional. Per la seva banda, les elits russes, ja des d'abans de la implosió de la Unió Soviètica aspiraven a la integració de Rússia en un Gran Occident, cosa que facilitaria desenvolupar un diàleg polític i unes relacions mútuament profitoses, però Occident no ho va permetre relegant Rússia als marges d'Europa (Richard, 2018). Amb això es va anar consolidant entre elles la idea, ja abans que Putin arribés a la presidència, que els Estats Units intenten impedir el ressorgiment de Rússia com a potència des del mínim índex (Lesvesque, 2013).

L'OTAN ha estat l'element clau d'aquesta política d'aïllament de Rússia. Ha permès als Estats Units intervenir decisivament a tota l'arquitectura de remodelació d'Europa després de la Guerra Freda. En primer lloc, impeding la constitució d'una defensa europea autònoma, tot consolidant una relació de subordinació dels aliats europeus amb els Estats Units. I en segon lloc, ha servit per, mitjançant la seva ampliació cap a l'est, aïllar Rússia dels seus antics aliats del Pacte de Varsòvia i obstaculitzar les relacions amb Europa occidental. (Gisbert, 2010).

Davant discursos que expliquen que amb les guerres, occident està defensant els valors liberals i aportant democràcia i llibertat a països com Ucraïna (o Iraq, Afganistan, Líbia, Síria i tants altres), els estudis i reflexions de Lea Ypi (Ypi, 2023) són clarificadors. Lea Ypi considera que les democràcies liberals no són ni democràtiques ni liberals, perquè occident no és una societat lliure per als més desfavorits. I manifesta que si és liberal i demòcrata cal ser crític amb aquesta realitat occidental.

Perquè l'anàlisi liberal de la institució política s'uneix al liberalisme econòmic, de manera que l'anàlisi i l'enfocament d'oportunitat es filtren a través del mercat. Estem legitimats per exportar uns sistemes pretesament democràtics que s'han anat construint sobre tot tipus de violències? Si ens basem en el que ha passat a Líbia, l'Iraq o l'Afganistan, quin percentatge de la població ha vist incrementada la llibertat? quantes persones han viscut una millora democràtica? quantes tenen ara una millor seguretat personal en termes d'habitatge, alimentació, salut i educació? a quins llocs s'ha reduït la violència? quantes dones són ara més lliures?

REFERÈNCIES

- Gisbert, Tomàs (2010). "De la Guerra Freda a l'OTAN Global" a *L'OTAN una amenaça global*. Barcelona: Icaria.
- Lévesque, Jacques (2013). "Rusia está de vuelta en la escena internacional" a *Le Monde Diplomatique*, novembre 2013.
- Levy, Simona (2019). "Hoy en España como en China" a *Contexto*, 6 de noviembre de 2019. Disponible a: <https://ctxt.es/es/20191106/Firmas/29360/Simona-Levi-Xnet-internet-Espana-China.htm> - També: Levy, Simona (2019). *FakeYou: Fake news i desinformació*. Ed. Raig Verd, Ciclogènesi. Disponible a: <https://www.raigverdeditorial.cat/cataleg/fakeyou/>
- Richard, Hélène (2018). "Cuando Rusia soñaba con Europa" a *Le Monde Diplomatique*, setembre 2018.
- Ypi, Lea (2023). *Libre: El desafío de crecer en el fin de la historia*. Anagrama. Disponible a: https://www.anagrama-ed.es/libro/panorama-de-narrativas/libre/9788433904966/PN_1099

2. SOBRE LES ALTERNATIVES A LA GUERRA

2.1 HI HAVIA ALTERNATIVES A LA GUERRA A UCRAÏNA

Pere Ortega

A pesar que existien plans alternatius al model tradicional de defensa armada, i alguns d'ells havien estat desenvolupats davant una possible invasió de Rússia. Ucraïna no havia desplegat cap d'ells.⁵ Així ho van fer les tres repúbliques bàltiques després de la seva declaració d'independència en 1991 de la Unió Soviètica davant el temor de ser envaïdes per aquesta. D'altra banda, a Ucraïna, existien dos precedents de derrocament de dos governs per part de la població mitjançant mètodes pacífics i noviolents, la qual cosa, podria haver servit com a alternativa a la guerra després de la invasió de Rússia. I potser, hauria evitat un mal superior per a la població ucraïnesa com és la guerra, que segons xifres d'ACNUR es xifra en 8 milions de refugiats, 5 milions de desplaçats interns i que 17,6 milions de població necessitada d'ajuda hu-

5. Els manuals de resistència civil noviolenta de Gene Sharp s'han desenvolupat amb major amplitud al Capítol 1.3, *Dret a la legítima defensa*.

manitària. Sense comptar l'enorme destrucció d'infraestructures i instal·lacions i el nombre de morts silenciat per tots dos bàndols.

La pregunta que hauríem de fer-nos és, aquest enorme sofriment es podria haver evitat? El principi hipocràtic aplicat en cirurgia aconsella que mai s'ha d'escometre una intervenció si el mal que aquesta pot produir és superior al que es pretén remeiar. En aquest sentit, coneixem d'exemples positius de resistència civil en molts conflictes⁶ i d'ocupacions militars (Capítol 1.3 d'aquesta publicació),⁷ en els quals es van desenvolupar plans de resistència civil no armada. Com els desenvolupats en les tres repúbliques bàltiques després de la seva independència de l'URSS en 1991. En aquells moments cap de les tres repúbliques disposava d'exèrcit, i, d'altra banda, atès que eren països de grandària reduïda, amb nul·les possibilitats de poder fer front militarment a una invasió de Rússia. Davant aquest temor, les tres repúbliques van elabo-

6. Existeixen molts exemples de resistència civil noviolenta en els conflictes ecosocials, especialment a Amèrica Llatina, on les comunitats s'han resistit i enfrontat a empreses extractives i Estats a l'expoli i contaminació de les seves terres. Un exemple, Martín Beristany, C. y Pérez Bowie, J.A., (2012), *Historia de Andares*, Madrid, La Catarata.

7. Ocupació del Ruhr en 1923, de Noruega i Dinamarca en 1940 i Xecoslovàquia en 1968.

rar diferents materials perquè la població pogués fer front a una invasió per part de l'URSS. El Govern de Lituània va elaborar un pla de resistència civil basat en la no cooperació i la desobediència front els invasors. Una cosa similar va dur a terme el Govern de Letònia, que en aquest mateix any 1991 va crear un Centre de Resistència Noviolenta per al cas en què el seu territori fos envaït per una força molt superior exterior que faria impossible una defensa militar. Aquest Centre que aconsellava recórrer a la no cooperació amb les forces i autoritats del país ocupant. Estònia, va recórrer a un mètode similar, elaborant un manual on es donaven instruccions concretes a la població civil per a resistir en cas d'invasió, considerant com a il·legítima qualsevol ordenança que no emanés de les autoritats estonianes, i cridant a la desobediència i a boicotejar amb tots els mitjans possibles a les forces ocupants. Tots aquests plans de defensa civil noviolenta van quedar anul·lats una vegada les tres repúbliques bàltiques es van integrar en 2005 en l'OTAN, perquè aquest organisme militar els garantia, segons el seu parer, una defensa armada de gran potència que impediria la invasió de Rússia.

No obstant això, Lituània en 2015, va considerar que el seu exèrcit difícilment podria resistir una invasió russa i va recuperar el pla de 1991 i va elaborar un nou manual de resistència civil no violenta sobre la base de la no cooperació i la desobediència enfront d'una possible invasió per part de Rússia. Aquest manual estava basat en les 198 propostes de Gene Sharp d'acció noviolenta (Sharp, n.d.).⁸

Podia Ucraïna haver optat per una resistència civil a l'ocupació per mitjans similars i fins i tot obligar a retirar-se a Rússia? Sens dubte, però no ho va fer. Però en canvi, la població ucraïnesa va recórrer en dues ocasions anteriors a un aixecament pacífic per a derrocar a dos governs prorussos mitjançant tàctiques de resistència civil no violenta que van tenir èxit.

A Ucraïna, després de la independència de 1991, van sorgir tensions entre els partidaris de romandre sota l'òrbita de Rússia i els d'acostar-se a Europa occidental. A Ucraïna estaven establertes 8.330.000 persones d'origen rus, enfront de 37.500.000 que es definien com a ucraïnesos, a part d'altres minories. La població russa se situava majoritàriament al Sud, a Crimea (68%) i a les províncies de l'est, a Lugansk (69%) i Donetsk (75%) front de la frontera amb Rússia.

A partir de 1991, tots els presidents que es van anar alternant en el govern d'Ucraïna (Kuchma, Yanukóvich, Yushchenko i Timoschenko), representaven totes dues

tendències, uns proeuropeus i altres prorussos, i sofrien del mateix mal, ser oligarques enriquits per la despulsa de béns de l'Estat que, al seu torn, van permetre que la corrupció impregnés tota l'estructura política i econòmica d'Ucraïna, creant una gran desafecció per part de la població.

En 2004 la política ucraïnesa va sofrir un canvi quan el primer ministre prorús Yanukóvich es va enfrontar al candidat europeista i opositor Yushchenko. En la primera volta, Yanukóvich va guanyar per un raquíctic marge (39,8% enfront d'un 39,3% del seu rival). L'oposició va acusar a Yanukóvich de falsificacions massives de vots i va iniciar protestes i vagues pacífiques que van desembocar en una revolució pacífica noviolenta coneguda com "la revolució taronja", que va derrocar al govern de Yanukóvich. Es van repetir les eleccions i va accedir a la presidència el candidat opositor Yushchenko.

Després de l'èxit de la revolta pacífica de 2004, les diverses eleccions posteriors van demostrar que el país continuava dividit i en 2009, de nou, el prorús Yanukóvich va tornar a guanyar les eleccions, aquesta vegada confirmades per observadores internacionals. Una etapa de nou plena de tensions pel fet que el govern anterior havia iniciat negociacions per a un acord d'associació amb la Unió Europea i amb l'OTAN, la qual cosa va ser rebutjada pel nou president Yanukóvich. Una actitud que va provocar de nou massives protestes de la població, fins a arribar a la revolució per a uns, cop d'estat per a uns altres, de l'Euromaidán de 2014, que va derrocar una altra vegada al govern de Yanukóvich. La resposta de Rússia va ser immediata i es va annexionar la península de Crimea, on Rússia té una base militar que dona sortida a la seva armada al Mediterrani, i va donar el seu suport a l'aixecament de les dues comunitats prorusses a Lugansk i Donetsk. Es tractava de territoris on les eleccions havien donat la majoria als partits prorussos i que, després de la revolució del Euromaidán, van triar quedar-se dins de l'òrbita russa.

Tot l'expressat fins aquí no justifica la invasió d'Ucraïna per part de Rússia, mereixedora de la condemna unànime per ser una intervenció militar que viola la sobirania d'un Estat incomplint el dret internacional. Però el significatiu, és que l'oposició política, en dues ocasions va recórrer a un moviment pacífic per a derrocar a un govern, i que de la mateixa manera podia haver aixecat un pla de resistència civil mitjançant les tècniques de la desobediència i la no cooperació que potser podrien haver fet desistir a Rússia de l'ocupació i evitant l'enorme sofriment que aquesta guerra representa per a la població ucraïnesa..

8. Sobre els manuals de resistència civil noviolenta de Gene Sharp es desenvolupen amb major amplitud en el Capítol 1.3 *Dret a la legítima defensa*, d'aquesta publicació.

2.2 L'EFECTIVITAT DE L'ACTIVISME NOVIOLENT

Pere Brunet, Mario López

L'activisme no violent apareix en múltiples formes i versions. Els estudis de Mario López ens parlen de mètodes d'acció no violenta, resistència passiva, desobediència civil, resistència no violenta, conflictes no violents, campanyes de resistència civil, conflictes estratègics no violents i altres termes (López, 2016: 2). La seva característica no és que no hi hagi violència, sinó que no és usada per un dels actors de la contesa.

En tot cas, i gràcies a la investigació estadística realitzada en el marc de la seva tesi doctoral per Erica Chenoweth, sabem que les campanyes de resistència civil han estat, durant tot el segle XX, més reeixides que els processos de lluita armada (López, 2016: 11) i que per això tenen més probabilitat de generar canvis.

Els treballs d'Erica Chenoweth i María Stephan parlen del conjunt de dades que estan sent recopilades pel Projecte de Dades de The Nonviolent and Violent Campaigns and Outcomes (NAVCO) del 2019 i següents ampliacions. Els seus treballs utilitzen les dades que apareixen a NAVCO 2008 i que inclouen dades agregades sobre 323 campanyes de resistència armada i no violenta (217 més 106, respectivament) entre 1900 i 2006. Les seves conclusions indiquen que les campanyes no violentes han tingut èxit en el 53% dels casos, en comparació del 26% de les campanyes de lluita armada. Com elles mateixes indiquen

Les nostres troballes desafien la teoria convencional que la resistència violenta contra adversaris convencionalment superiors és la forma més efectiva perquè els grups de resistència aconseguixen els seus objectius polítics. En canvi, nosaltres afirmem que la resistència no violenta és una alternativa contundent a la violència política, que pot plantejar desafiaments efectius als oponents democràtics i no democràtics i que, de vegades, ho pot fer de manera més efectiva que la resistència violenta (Chenoweth & Stephan, 2008: 9)

D'altra banda, amb el treball de Mario López (2015) que estudia, entre 1950 i 2014, 268 campanyes, 153 violentes i 115 de resistència civil, els resultats són molt similars: 51% de les de resistència civil són reeixides davant del 30% de les de lluita armada.

Més enllà de les xifres, hi ha dades molt interessants en tots dos treballs, que complementen altres investigacions realitzades amb un menor nombre de campanyes estudiades (Schock, 2004; Nepstad, 2011).

Així, prenent en consideració els treballs esmentats, podem observar algunes línies mestres: Schock con-

sidera que l'èxit de l'activisme no violent és més gran quan augmenta la capacitat de resistència davant de la repressió, així com quan hi ha una capacitat molt alta d'innovació tàctica en l'ús de mètodes no violents. En el cas de Nepstad, conclou que hi ha més èxit si l'Estat perd la capacitat de repressió i si hi ha més proximitat dels resistents no violents amb les forces armades i policials, és a dir, si s'evita al màxim la possible distància ètica entre repressors i reprimits. En el cas de Mario López podem saber que les campanyes de resistència civil acumulen el 70% d'èxit quan es tracta de processos contra dictadures, a favor d'augmentar la democràcia, quan han estat contra règims comunistes, amb la caiguda del Mur de Berlín o durant les Primaveres àrabs. En canvi, el 30% restant de casos, d'acord amb la seva tipologia, solen acabar en fracàs quan es tracta d'un procés independentista, contra una ocupació militar, contra una situació colonial o pel suport a campanyes socio-ambientals o de drets culturals. Així mateix, assenyalava que la conjuntura de les relacions polítiques internacionals és força determinant per a l'èxit d'una campanya de resistència civil. Si la conjuntura és favorable al moviment aquest tindrà èxit, per contra, si no és així, hi ha alts nivells de fracàs. Assenyalava que d'acord amb factors en el joc estratègic, en els períodes més durs de la Guerra Freda les campanyes de resistència civil van tendir a fracassar, mentre que en els períodes de més obertura van emergir els èxits.

Finalment, els estudis de Chenoweth i Stephan ens ofereixen materials per a futures investigacions. Per exemple, assenyalen que la repressió estatal resulta contraproductiva contra un moviment no violent ja que això fa augmentar la solidaritat i els suports entre l'audiència i l'opinió pública fins a sis vegades més que una campanya feta per violents resistents. En canvi, a més violència amb lluita armada, l'Estat troba més legitimitat per respondre de manera violenta. Igualment, diuen que la repressió produeix més desercions i canvis de lleialtat entre les forces armades quan reprimeixen un moviment no violent, multiplicant per 46 l'èxit de la resistència civil. Una altra variable és el temps, com més dura una campanya civil hi ha menys probabilitats que tingui èxit. A això s'uneix que com més gent es mobilitza de manera constant, sistemàtica i usant mètodes no violents en una campanya, el nivell d'èxit serà molt més alt.

En aquest sentit, la regla del 3,5% indica que si al menys el 3,5% de la població d'un país es fa visible i transgressora als espais públics, l'èxit d'una campanya civil està assegurada (Robson, 2019: 1). I de fet, encara que aquest percentatge de participació activa sembli petit, indica que moltes més persones estan tàcitament d'acord amb la causa. Una societat civil organitzada i activa, en una campanya, pot resultar

un desafiament seriós i una amenaça per al poder i les autoritats. Podem parlar també d'avantatges de les campanyes noviolentes segons la historiografia estratègica, que tendeix a interpretar que aquest tipus de campanyes ofereixen confiança i suports generalitzats entre molts sectors socials que inicialment no compartien l'agenda dels resistents.

Hi ha moltes altres variables: suports externs a les campanyes, sancions internacionals sobre el règim repressor, ús de les noves Tecnologies de la Informació i la Comunicació, existència de mitjans de comunicació independents, transferència d'experiències o coneixement de les tècniques d'acció política no violenta, entre d'altres. Tot plegat ajuda a comprendre que qualsevol anàlisi ha de manejar molts factors en joc.

En definitiva, per què han estat més eficaces les campanyes de resistència civil? L'anàlisi de la lluita civil estratègica a gran escala hauria d'explicar perquè passa així, quan la major part de la literatura convencional i dels imaginaris col·lectius creuen el contrari. Precisament una de les virtuts de les ciències socials consisteix a qüestionar-se alguns dels paradigmes dominants per satisfer noves inquietuds. Un cop més, cal dir que les creences contràries, malgrat les dades empíriques inqüestionables a favor de la resistència civil, són elaboracions culturals que calen profundament i que, per tant, són difícils però no impossibles d'abandonar.

Hi ha algunes possibles lliçons: la violència no és necessària per enderrocar un règim poderós i repressiu. Si es fan servir mètodes noviolents de forma sistemàtica, s'han de fer d'una manera òptima per tal que generin punts de fatiga i esgotament en el règim a enderrocar. Les campanyes han de generar un poder social que sigui percebut per la societat com una oportunitat per millorar les condicions de justícia i equitat, i no sigui percebut com una amenaça a la seguretat i la convivència. Si la noviolència es percep com una forma d'eixamplar la democràcia i la participació compromesa i activa per la millora social molt pocs sectors es negaran a facilitar aquesta via com a més raonable i prudent que una ruptura o un canvi bruscat.

REFERÈNCIES

- López Martínez, Mario (2015). "Más de medio siglo de insurrecciones no armadas (1950-2014). El papel histórico y político de la resistencia civil en un mundo globalizado", a Marrero Rocha, Inmaculada (dir.). *Conflictos armados, Género y Comunicación*, pp. 111-145. Madrid: Tecnos.

- López Martínez, Mario (2016). "La resistencia civil examinada: de Thoreau a Chenoweth" a *Polis* [En línia], 43. Disponible a: <http://journals.openedition.org/polis/11508>
- Nepstad, Sharon (2011). *Nonviolent Revolutions. Civil Resistance in the Late 20th Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Robson, David (2019). "The 3.5% rule, How a small minority can change the world" a BBC. Disponible a: <https://www.bbc.com/future/article/20190513-it-only-takes-35-of-people-to-change-the-world>
- Schock, Kurt (2004). *Unarmed Insurrections: People Power Movements in Nondemocracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Stephan, Maria J.; Chenoweth, Erica (2008). "Why Civil Resistance Works: The Strategic Logic of Nonviolent Conflict" a *International Security*, Vol 33 (1), pp. 7-44. Disponible a: <https://direct.mit.edu/isec/article-abstract/33/1/7/11935/Why-Civil-Resistance-Works-The-Strategic-Logic-of>. Veure també la conferència TED d'Erica Chenoweth, disponible a: https://www.nonviolent-conflict.org/resource/success-nonviolent-civil-resistance/#res_video_cont

2.3 ALTERNATIVES AL DISCURS DE FER LA GUERRA

Pere Brunet

El discurs de Fer la Guerra està íntimament relacionat amb la voluntat de guanyar i vèncer fent ús de la violència. Però tant la idea de vèncer costi el que costi com l'ús de mètodes violents són més que discutibles.

Els conflictes són inherents a la condició humana. Però la seva solució es pot abordar des d'una perspectiva d'una baralla que cal guanyar o des del terreny del diàleg. A les guerres, que acaben en acords (pactes) de pau, els contendents intenten guanyar posicions abans d'arribar a la mesa de negociació perquè això els permetrà negociar millor des d'una posició de força. Però en aquest context és bo recordar la subtil diferència entre el terme anglès "*compromise*" i la nostra traducció com a "pacte". Segons la Reial Acadèmia Espanyola, un pacte és "acordar alguna cosa entre dues o més persones o entitats, obligant-se mútuament a la seva observança". En canvi, aquesta és la definició de "*compromise*" segons el diccionari anglès d'Oxford: "Un acord al qual s'arriba entre les dues bandes fent concessions". En castellà no hi ha un terme amb el significat de "*compromise*", que és més subtil, més ampli i implica una actitud generosa i pràctica (Carlin, 2016). Després de les guerres, els

acords o pactes imposen a uns la voluntat dels altres. Els conflictes, en canvi, es poden resoldre molt millor mitjançant solucions dialogades plantejades des de la voluntat d'entendre l'Altre i fer concessions, amb disposició al compromís. Perquè les solucions duradores dels conflictes gairebé mai no arriben des de plantejaments basats a vèncer l'Altre.

D'altra banda, la guerra implica l'ús de la violència. Violència que deshumanitza els adversaris, que ignora radicalment la dignitat de les persones i que a més es demostra menys eficaç que els mètodes no violents, com va analitzar Erica Chenoweth i com ens recorda David Robson (Robson, 2019)⁹. La violència de les guerres és indigna, interessada¹⁰, ineficaç¹¹ i contrària als seus pretesos objectius. Perquè la pau és el contrari de la violència, i perquè és simplement impossible construir una pau real i duradora amb mètodes que en són la antítesi. Per tot això, considerem que el discurs de fer la guerra, en contra del discurs oficial, no és realista. L'alternativa, aquesta sí realista (Guzmán 2019) és la solució dialogada i pacífica dels conflictes juntament amb les campanyes d'acció no violentes. El seu realisme ve demostrat per la vida de Mahatma Gandhi, per les accions de Nelson Mandela i Desmond Tutu per a la supressió de l'Apartheid a Sud-àfrica, per les campanyes de Martin Luther King, i per moltes altres.

Però l'alternativa al discurs de fer la guerra ens arriba també des dels feminismes. Virginia Woolf ja considerava que les causes de la guerra cal buscar-les en les anomenades qualitats virils. Deia: "Se'ns imposa una imatge. És la figura d'un home; alguns diuen, altres neguen, que és el mateix Home, la cinquena essència de la virilitat, el tipus perfecte de la qual tots els altres són només ombres... El seu cos, en posició poc natural, està ben encaixat en un uniforme. Sobre el pit d'aquest uniforme porta cosides diverses medalles i altres símbols místics... Darrere seu hi ha cases en ruïnes i cadàvers: homes, dones y nens" (Woolf, 1938:129-130). Woolf afegeix a més que "Sense guerra no hi hauria sortida per a aquestes qualitats virils que la lluita desenvolupa, ja que lluitar és una característica sexual que ella no pot compartir, amb la contrapartida de l'instint matern que ell no pot compartir".

9. Veure la resposta a la pregunta "L'activisme no-violent pot ser efectiu i generar canvis?"

10. Arundati Roy: "¿Necesitamos armas para luchar en las guerras? ¿O necesitamos guerras para crear mercados para las armas?". Veure "Espectros del capitalismo", Capitan Swing 2016.

11. Com demostren les recents guerres (Iraq, Afganistan, Líbia, Síria etc.) i com reconeixia Henry Kissinger el 2014: "La discussió pública sobre Ucraïna té a veure amb la confrontació. Però, sabem on anem? A la meua vida he vist quatre guerres començades amb gran entusiasme i suport públic; però en totes no vam saber com acabar i en tres ens vam retirar unilateralment. La prova de la política és com s'acaba, no com comença". Henry A. Kissinger (2014), *The Washington Post*, disponible a: https://www.washingtonpost.com/opinions/henry-kissinger-to-settle-the-ukraine-crisis-start-at-the-end/2014/03/05/46dad868-a496-11e3-8466-d34c451760b9_story.html

Virginia Woolf explicava que el que genera el desig incontrolat de poder, la desmesura que afecta el planeta i les generacions futures, la violència i la guerra són els valors patriarcals. I és que a l'origen de la voluntat de conquesta i de la depredació global de recursos trobem, amagats, els esquemes patriarcals.

La dominació patriarcal, que es creua amb la imposició d'estructures econòmiques i polítiques globals a través de la força i el militarisme, comporta l'ús de la força i la violència en la resolució dels conflictes polítics (Camps-Febrer, 2016: 12). Davant les solucions violentes (a les guerres i molts altres àmbits) que emanen de les masculinitats que imposa el patriarcat, el feminisme proposa un compromís amb la llibertat d'autodefinir-se i desenvolupar-se, centrant-se així mateix en la lluita contra la dominació i l'explotació que fa ús de la violència (Camps-Febrer, 2016: 22). Amb alternatives que parteixen de la consciència de la pròpia vulnerabilitat i de la necessitat de la cura mútua.

No hi ha feminisme sense antimilitarisme (Camps-Febrer, 2016: 21). Per això, el pacifisme i els feminismes són una alternativa realista al discurs de fer la guerra.

REFERÈNCIES

- Camps-Febrer, Blanca (2016). "Patriarcado y militarismo" a *Mentes Militarizadas*, Barcelona: Icaria. Disponible a: <https://icariaeditorial.com/mas-madera/4491-mentes-militarizadas-como-nos-educan-para-asumir-la-guerra-y-la-violencia.html>
- Martínez Guzmán, Vicent; París, Sonia; Comins, Irene (2019). *Els pacifistes som els realistes*, Agapea Ed. Disponible a: <https://www.agapea.com/Vicent-Martinez-Guzman/ELS-PACIFISTES-SOM-ELS-REALISTES-9788417214791-i.htm>
- Robson, David (2019). "The 3.5% rule, How a small minority can change the world" a BBC. Disponible a: <https://www.bbc.com/future/article/20190513-it-only-takes-35-of-people-to-change-the-world>
- Woolf, Virginia (1938). *Three Guineas*, Hogarth Press Ed. Veure per exemple: https://en.wikipedia.org/wiki/Three_Guineas

2.4 COM FER FRONT A UN NOU HITLER

Pere Ortega

Una pregunta habitual de moltes persones davant dels qui qüestionen la vigència dels exèrcits com a eix vertebral de la seguretat dels Estats, és esmentar la figura d'Adolf Hitler, i llançar la pregunta: què fer front a dictadors tan monstruosos com Hitler? Aquesta és una pregunta comprensible, encara que mal intencionada, ja que es llança sempre contra els qui advoquen per solucions alternatives a la guerra. Però davant d'insidioses preguntes com aquesta, és bo respondre, quines responsabilitats hi va haver per part de governs i poders polítics i econòmics que van fer possible l'arribada d'un personatge tan sinistre al govern d'Alemanya. Una pregunta i una resposta que serveixen de la mateixa manera tant per a Hitler com per a altres dictadors i governs autoritaris que igualment han iniciat guerres d'agressió contra altres països.

Hi ha un consens general en la historiografia que les causes que van motivar l'arribada de Hitler al poder van tenir a veure amb les injustes reparacions i vexacions a què va ser sotmesa Alemanya al Tractat de Versalles del 1919, després de la seva derrota acabada la Primera Guerra Mundial. Causes que van encoratjar el naixement d'un nacionalisme agressiu davant dels països que havien sotmès el poble alemany a unes excessives reparacions de guerra que li impedien la recuperació econòmica i social, i que es va encarnar en el naixement d'un ultranacionalista i xenòfob Partit Nazi i en la figura del seu líder el sinistre Adolf Hitler (Hobsbawm, 1995).

Sobre aquest assumpte, una altra pregunta que ens hem de formular és quina mena de democràcia hi havia aquells anys a Occident que va permetre l'arribada del nazisme al poder. Donant com a resposta, que si la classe política que governava aquests anys a Europa hagués actuat sobre les causes que van portar Hitler al poder i actuat de manera diferent de com es va fer, es podrien haver evitat els abominables crims que es van cometre, inclosa la Segona Guerra Mundial.

Recapitem. Després de finalitzar la Primera Guerra Mundial, Alemanya va quedar sota el control dels països vencedors. Aquests li van imposar el pagament dels danys causats a la guerra que, a causa de la seva colossal quantia, va fer impossible la seva devolució per part d'Alemanya. Entre altres vexacions, França i Bèlgica davant l'impagament del deute van decidir l'ocupació de la regió alemanya del Ruhr el 1923, i així apoderar-se del carbó i l'acer del que era ric aquest territori. Unes condicions que van desencadenar el 1921 una hiperinflació en què un dòlar equivalia a un milió de marcs alemanys i que va arribar a nivells im-

possibles de controlar pel govern de la República de Weimar. Del qual es va culpar el capitalisme occidental, especialment el de França, Bèlgica i el Regne Unit. Una crisi econòmica que es va repetir el 1929, amb el crac de la borsa de Wall Street de Nova York, que va comportar una gran crisi a tots els països capitalistes i que va afectar greument l'economia alemanya. Fets que van provocar entre la població alemanya el suport al nacionalisme agressiu del Partit Nazi enfront dels països que consideraven causants de les seves penúries, i que són esmentats per Adolf Hitler al seu llibre *Mein Kampf* com a causants de les penalitats del poble alemany.

Una altra de les causes que van veure amb bons ulls, tant els Estats Units com també els polítics britànics i francesos era que l'arribada de Hitler al poder a Alemanya els assegurava una política anticomunista per frenar la influència de la Unió Soviètica a Europa, ja que Hitler era un ferotge anticomunista que actuaria per frenar el suport de l'URSS als partits comunistes que actuaven als seus països. Alhora, Estats Units veia principalment a l'Alemanya de Hitler com un contra poder dels imperis britànic i francès. Un bon exemple és que des del moment que Hitler va arribar al poder fins a l'esclat de la Segona Guerra Mundial, el dictador alemany va comptar amb el suport de polítics i empresaris dels Estats Units, la Gran Bretanya, França i d'altres països, on va tenir molts seguidors i on es van crear partits de tall nazi o feixista.

En aquells anys, Regne Unit, França i Estats Units eren aliats després de la seva victòria a la Primera Guerra. Gran Bretanya especialment, però també França. Totes dues eren les grans potències colonials que controlaven gran part de l'economia i el comerç mundial en detriment de les empreses nord-americanes que pugnaven per ascendir i accedir a part dels recursos que extreien de les seves colònies i altres parts del món. Als grans magnats de l'economia dels Estats Units se'ls presentava l'oportunitat de rivalitzar amb el Regne Unit i França. Així, quan el 30 de gener de 1933, el llavors cap d'Estat alemany, Paul von Hindenburg, va nomenar Adolf Hitler Cancellier del Reich, molts empresaris dels Estats Units ho van aplaudir, i fins i tot alguns dels més influents (Henry Ford, Joseph Kennedy i els Rockefeller entre altres) no van dubtar a donar suport financerament al III Reich de Hitler. A canvi, esperaven que exercís de contrapoder davant del Regne Unit i França i així poder ells, accedir als mercats que aquests països controlaven. Un exemple, el 1938, Adolf Hitler va ser elegit «Home de l'Any» per la influent revista nord-americana *Time*,¹² apareixent a la portada. També a Anglaterra, França i altres països Hitler va tenir molts seguidors i admiradors.

12. *Time*, volum XXVII, gener de 1939

Un altre exemple de la doble moral imperant en aquesta etapa va aparèixer amb les polítiques "d'apaivagament" (així anomenades) dutes a terme pel Regne Unit i França amb les quals es pretenia apaivagar les ànsies d'expansió de Hitler pel centre i l'est d'Europa. Decidint, no sancionar a Alemanya i la Itàlia feixistes pel seu suport a l'aixecament militar contra el legítim govern de la República a Espanya el 1936. Tots dos països van enviar ajuda militar i tropes per lluitar al costat de Franco i els insurrectes durant la guerra civil. Una absència de sancions que van repetir quan Alemanya es va annexionar Àustria el març de 1938. Aquesta actitud de mirar cap a una altra banda quan l'Alemanya de Hitler s'apoderava de territoris en contra del dret internacional, en part, va ser perquè molts líders polítics de Regne Unit i França consideraven més perillós el comunisme de la Unió Soviètica i davant seu, preferien el nacionalsocialisme alemany pel seu caràcter anticomunista.

Si els règims liberals vigents després de la Primera Guerra Mundial haguessin actuat de manera preventiva per evitar possibles conflictes posteriors, no imposant greuges i sancions a Alemanya que evitessin

l'animadversió de la població que les sancions van crear. Si els interessos d'uns capitalistes sense escrúpols no haguessin vist en la figura de Hitler un líder que afavoria les polítiques econòmiques d'expansió. Si alguns líders polítics no haguessin donat ales al nacionalsocialisme alemany per frenar el comunisme de l'URSS i la seva expansió, aleshores, segurament, s'hauria evitat l'arribada de Hitler al poder i, per tant, la Segona Guerra Mundial i les atrocitats que es van cometre. És per això que cal insistir que, en política internacional, actuant sobre les causes que provoquen conflictes és possible evitar les guerres. Cal insistir que, en lloc de cercar avantatges per als interessos nacionals dels Estats, cal fer valer els principis del dret internacional per regular les seves relacions. I quan algun Estat comet crims saltant-se'ls, buscar a les Nacions Unides el marc regulador del dret internacional i emprendre sancions i si cal intervencions contra els qui els cometem.

REFERÈNCIES

- Hobsbawm, Eric (1995). *Historia del siglo XX*, Barcelona: Crítica.

3. SOBRE POR QUÉ Y CÓMO EVITAR LA GUERRA

3.1 PER QUÈ ÉS MILLOR PER A LA NOSTRA SEGURETAT REDIRIGIR LES DESPESES MILITARS CAP A INVERSIONS QUE PAL·LIÏN LA CRISI CLIMÀTICA?

Pere Brunet

El concepte de seguretat és controvertit. Davant d'una seguretat entesa com a eina davant de delictes visibles a l'espai públic i actuacions no permeses pel poder establert, una seguretat que comporta un procés securitzador basat en el control social (Miralles, 2023: 12), els plantejaments de seguretat humana situen a les persones i els seus problemes vitals (alimentació, salut, habitatge, treball, educació) al centre. Davant solucions basades en la violència, els plantejaments feministes en matèria de seguretat ens parlen del reconeixement de la nostra vulnerabilitat i de la necessitat de cuidar-nos.

Però aquest segle XXI, el gran problema vital de milions de persones serà la crisi climàtica. En aquest moment, la Terra sembla adreçar-se cap als 1,5 °C d'escalfament abans del 2030 i cap a uns 2 °C abans

del 2050. Amb els processos de retroalimentació en cascada, l'escalfament pot arribar als 4 graus uns 30-50 anys després (Spratt, 2019). I Johan Rockström, director de l'Institut Potsdam per a la Investigació de l'Impacte Climàtic, va manifestar a The Guardian que un món que sigui 4 graus més càlid: "És difícil veure com podria acomodar mil milions de persones o fins i tot la meitat... Hi haurà una minoria rica de persones que sobreviuran amb estils de vida moderns, sens dubte, però serà un món turbulent i ple de conflictes" (Spratt, 2019).

Estem entrant en un camí sense tornada. L'augment de les temperatures modifica els patrons climàtics de manera profunda i extrema, amb alteracions que tenen repercussions directes en l'habitabilitat dels territoris i en el manteniment de condicions de vida dignes i sostenibles per a totes les persones. Milions de persones ja estan experimentant les conseqüències desastroses de l'escalfament global. Ens enfrontem a un repte gegantí, una crisi existencial de dimensions increïbles que la societat no acaba d'acceptar malgrat els missatges que ens arriben de la comunitat científica. La pandèmia, la sequera i la calor estival són només un petit avenç del que patiran els nostres néts i especialment la gent del Sud Global.

La humanitat viu en un dilema radical. Els veritables desafiaments actuals que ja destrueixen el Sud Global (crisi climàtica, pandèmies, desforestació, inundacions, pèrdua de biodiversitat i molts més) són globals i transfronterers. Estem a les portes d'un problema existencial catastròfic que pot afectar greument el nostre futur com a espècie. Són problemes globals que lògicament requeririen solucions coordinades a nivell planetari.

La carbonització de l'atmosfera, l'escalfament del planeta i la crisi ambiental estan fora de control i no remetran els propers anys. Són moltes les veus de la ciència que indiquen que la gran transició energètica caldria efectuar-la aquesta dècada i que cal deixar els combustibles fòssils sota terra, aturant extraccions, gasoductes i altres. Però els governs no són capaços de prendre les mesures necessàries que implicarien un canvi dràstic cap a una nova economia del decreixement (Hickel, 2020). El poder ja no està en mans dels governs, sinó a la gran xarxa d'interessos i poder global que inclou i connecta empreses militars i d'energia fòssil i que s'ha anat teixint durant les últimes dècades (Buxton, 2017). Una xarxa que promou guerres en benefici econòmic d'uns quants.

En aquest context, la seguretat militar es torna instrumentalment responsable del desastre ambiental en assegurar i protegir els combustibles fòssils i els actors depredadors. L'entramat militar no només contribueix significativament a la destrucció ambiental (Parkinson, 2022), sinó que protegeix i manté l'estatu quo. I, en connivència amb els lobbies de la indústria fòssil, actua directament i indirectament per prevenir mesures que podrien pal·liar tant la crisi ambiental planetària com el patiment de milions de persones. No obstant això, a l'olla sufocant on vivim, en comptes d'entre tots apagar el foc planetari augmentem la despesa militar i enviem armes que agreugen els conflictes (GCOMS, 2023).

La seguretat planetària requereix, en canvi, un gran esforç coordinat per afrontar entre totes les persones la crisi climàtica. Això implica un canvi copernicà que ens porti a entendre que el problema s'ha d'abordar des d'una consciència global d'espècie humana, amb eines de cooperació internacional i amb sistemes democràtics internacionals per al control i la regulació planetaris. Amb nous plantejaments de seguretat, ecofeministes i post-violents, basats en la cura de les persones i el planeta.

La nostra seguretat s'ha de construir des de la cooperació, no des de l'opressió, depredació i violència militar. I aquesta seguretat necessita els diners dels actuals sistemes militaritzats de "seguretat" que no estan dissenyats per resoldre el nostre gran repte. Per això és imprescindible una reducció el més significativa possible de la despesa militar. Cal reduir-la i no augmentar-la, com demana cada any la campanya GDAMS de l'Oficina Internacional per a la Pau IPB¹³. Col·laborar i negociar, no guerrear. Desmilitaritzar, no armar-se. Descontaminar, no embrutir. Parlar i escoltar, no pretendre guanyar per força. Perquè avui sabem que la descarbonització implica desmilitarització.

REFERÈNCIES

- Buxton, Nick; Hayes, Ben (eds.) (2017). *The Secure and the Dispossessed*, traducido al castellano por FUHEM Ecosocial, "Cambio Climático S.A.". Disponible a: <https://www.fuhem.es/media/ecosocial/file/Actualidad/2017/>
- GCOMS (2023). "War costs us the Earth" a GDAMS 2023 Appeal, IPB Global Days on Military Spending. Disponible a: <https://www.ipb.org/events/war-costs-us-the-earth-gdams-2023/>
- Hickel, Jason (2020). "Less is More: How Degrowth will save the World", disponible a: <https://www.jasonhickel.org/less-is-more>
- Miralles, Nora (2023). "Polítiques locals de seguretat humana i comunitària: Bones pràctiques a la demarcació de Barcelona" a *ICIP, Eines 28*. Disponible a: https://www.icip.cat/wp-content/uploads/2023/02/EINES_28_CAT.pdf
- Parkinson, Stuart; Cottrell, Linsey (2022). "Estimating the Military's Global Greenhouse Gas Emissions" a *Scientists for Global Responsibility*. Disponible a: <https://www.sgr.org.uk/publications/estimating-military-s-global-greenhouse-gas-emissions>
- Spratt, David (2019). "At 4°C of warming, would a billion people survive? What scientists say" a *The Guardian*, 18 d'agost de 2019. Disponible a: <http://www.climatecoderead.org/2019/08/at-4c-of-warming-would-billion-people.html>

13. Veure: <https://demilitarize.org/> i també: <https://ipb.org/global-campaign-on-military-spending/>

3.2 HI HA MÉS GUERRES PERQUÈ LES RELACIONS INTERNACIONALS ESTAN BASADES EN UNA POLÍTICA PATRIARCAL I COMPETITIVA, I NO EN LA COOPERACIÓ, EL MULTILATERALISME I EL DRET INTERNACIONAL?

Blanca Camps-Febrer

Diem patriarcat a l'estructura que, a partir de molts i diversos mecanismes, organitza la nostra societat en desiguals relacions de poder determinades segons el gènere (Segato, 2019). El patriarcat no sols consigna a les dones a un rol 'inferior' al dels homes, sinó que consigna uns certs valors, actituds i característiques considerades masculines com a superiors a les considerades femenines.

La força física, la competició, l'explotació i la dominació són característiques valorades i que sustenten una determinada manera de gestionar els conflictes, tant polítics com socials o personals. Aquesta última idea és important tenir-la en compte per a evitar idees simplistes i essencialistes que només consideren si hi ha homes o dones en un determinat context per a valorar-ne la igualtat.

Així, encara que els exèrcits cada vegada inclouen més dones i persones que no són homes cis o que no segueixen l'heteronormativitat, no per això deixen de ser estructures patriarcals, i que funcionen amb valors i processos profundament binaris i masculins.

Hi ha tres elements importants a assenyalar:

1. El nostre món actual està principalment construït a partir d'estructures de competició, explotació i dominació. El món tal com el coneixem no hauria sigut possible sense el treball no remunerat de cures i reproducció de les dones, sense el negoci de l'esclavisme transoceànic i sense la dominació i explotació dels recursos naturals. Les estructures polítiques que sorgeixen d'aquesta manera d'entendre la relació dels éssers humans amb el món no poden canviar només amb la inclusió de persones històricament marginades/explotades en estructures existents.
2. El patriarcat assigna rols diferents als homes i a les dones. I existeixen molts mecanismes de socialització i regulació que consoliden aquests rols. No en va una de les primeres mesures preses pel govern d'Ucraïna després de la invasió russa de febrer de 2022 va ser la de prohibir la sortida del país als homes entre 16 i 60 anys per a la seva obligada

mobilització (Chevtayeva, 2022), així com el reclutament forçat de milers de russos i bielorusos. Aquestes mesures profundament discriminatòries situen a tots els homes com a potencials combatents, i a aquells que vulguin contribuir a solucionar el conflicte d'una altra manera com a traïdors no sols a la seva pàtria sinó al seu gènere i a les seves obligacions de gènere. Això al seu torn invisibilitza i estigmatitza a aquells homes que es neguen a exercir la guerra, ja sigui per por o per convicció.

3. A nivell internacional, el patriarcat contribueix a normalitzar el suport al militarisme i a la narrativa de suma zero, en la qual l'única solució a un conflicte polític és l'eliminació de l'enemic.

En l'estudi de les relacions internacionals a Occident, un dels filòsofs més esmentats és Thomas Hobbes. Sense entrar en molt de detall, Hobbes imaginava, a mode d'exercici intel·lectual, un món sense autoritat superior com un món caòtic i violent. Famosa és la cita de "l'home és un llop per a l'home". L'estat salvatge en què es va imaginar Hobbes aquesta vida era de "por constant, en perill de mort violenta; i [en la qual] la vida de l'home [sic] és solitària, pobra, desagradable, brutal i curta" (Leviathan, i. xiii. 9). Si Hobbes haguera pensat un segon en les dones, potser hauria identificat moltes altres relacions socials indispensables per a la vida, fins i tot en l'estat salvatge, des de les cures fins a la cooperació, la simbiosi i solidaritat entre humans i amb altres espècies.

Encara que hagin passat 372 anys des que Hobbes va escriure El Leviatan, la seva filosofia persisteix com a fonament de moltes de les institucions actuals i de la manera en què moltes entenen el món. La guerra és la seva màxima expressió, i al seu torn "l'eina definitiva per a la reproducció de les desigualtats i jerarquies de gènere, on tots els gèneres estan subjectes a diferents formes de discriminació." (Arimatsu & Chinkin, 2022).

Però posicions aparentment contràries a aquest bel·licisme com el liberalisme i l' 'ordre institucional internacional' que sorgeixen en la seva forma actual després de la Segona Guerra Mundial es basen en el multilateralisme i en la idea que la cooperació i la interdependència entre Estats augmenta els costos de la guerra i per tant disminueix la possibilitat de conflictes bèl·lics. No obstant això, de base hi subjeuen elements de dominació, d'enriquiment, i de jerarquització evidents, basats a més en la cooperació-competició i en el poder militar i nuclear d'uns Estats sobre els altres.

REFERÈNCIES

- Arimatsu, Louise; Chinkin, Christine (2022): "War, law and patriarchy" a *LSE Women, Peace and Security blog* 20/10/2022. Disponible a: <https://blogs.lse.ac.uk/wps/2022/04/05/war-law-and-patriarchy/1/10>
- Chevtayeva, Irina (2022): "How men try to get around the ban to leave Ukraine" a *Deutsch Welle*. Disponible a: <https://www.dw.com/en/how-ukrainian-men-try-to-get-around-the-ban-to-leave-the-country/a-62529639>
- Segato, Rita (2019). "¡Ningún patriarcón hará la revolución! Reflexiones sobre las relaciones entre capitalismo y patriarcado." a Gabbert, Karin; Lang, Miriam (eds.) (2019). *¿Cómo se sostiene la vida en América Latina? Feminismos y re-existencias en tiempos de oscuridad*. Quito: Edició Fundación Rosa Luxemburg / Ediciones Abya Yala, pp. 33-49. Disponible a: <https://www.rosalux.org.ec/pdfs/como-se-sostiene-la-vida-en-america-latina.pdf#page=35>
- International Fellowship for Reconciliation (n.d.), #ObjectWarCampaign. Disponible a: <https://www.ifor.org/news/2022/9/21/object-war-campaign-launch-petition-to-support-conscientious-objectors-and-deserters-from-russia-belarus-and-ukraine>
- Miralles, Nora (2022). "Lliçons i reptes de gènere que ens deixa la guerra a Ucraïna". Disponible a: <https://centredelas.org/actualitat/llicons-i-reptes-de-genero-que-ens-deixa-la-guerra-a-ucraina/>

3.3 EL ROL DE LES ARMES NUCLEARS EN AQUESTA GUERRA

Teresa de Fortuny, Xavier Bohigas

Les declaracions del president Putin han posat les armes nuclears al centre de l'atenció mediàtica.¹⁴ Declaracions intimidatòries d'aquesta mena són habituals en un context de guerra. Tant de bo només quedin circumscrites dins del terreny de la guerra verbal.

Al marge, però, de la visibilització mediàtica, les armes nuclears han jugat (i juguen) un paper cabdal en l'origen d'aquesta guerra, en els seus motius de fons. Durant molts anys, Occident (molt concretament l'OTAN i els EUA) ha actuat de forma provocadora i irresponsable en ignorar les legítimes queixes russes sobre les

armes nuclears nord-americanes i l'escut antimíssils també nord-americà, que envolten el territori rus. Els EUA començaren a desplegar les seves armes nuclears en territori europeu l'any 1954. Les han mantingudes durant gairebé 70 anys i ara estan a punt de substituir el centenar d'armes actuals per unes de noves més perfeccionades (de Fortuny i Bohigas, 2023).

El desembre de 2021 (abans de la invasió russa a Ucraïna) Rússia va presentar als EUA una proposta de tractat per solucionar el conflicte latent (Federació Russa, 2021). L'articulat del tractat incloïa els següents punts: el compromís de les dues parts de no desplegar míssils de curt i mitjà abast fora dels seus territoris nacionals; el compromís de les dues parts de no desplegar armes nuclears (i les infraestructures necessàries) fora dels seus territoris nacionals i de retirar-ne les que ja estiguessin desplegades; el compromís dels EUA d'impedir l'expansió de l'OTAN a països de l'antiga URSS i de no instal·lar bases militars en aquests països.

El tractat hauria garantit l'eliminació de les armes nuclears nord-americanes desplegades a Europa, la no instal·lació de míssils de curt i mitjà abast i hauria evitat l'ingrés a l'OTAN de països com Ucraïna o Geòrgia. Recordem que l'any 2019 els Estats Units es retiraren unilateralment del Tractat INF (*Intermediate-Range Nuclear Forces*), que precisament prohibia el desplegament de míssils d'aquests tipus. L'URSS i els EUA signaren el Tractat INF el 1987 i eliminaren els míssils de curt i mitjà abast que tots dos països tenien desplegats a Europa. La signatura de l'INF esvaï la possibilitat d'una guerra nuclear en territori europeu. D'ençà del 2019, Europa està sotmesa de nou a aquesta amenaça.

Si l'OTAN i els EUA haguessin acceptat la proposta russa, potser no s'hauria iniciat la guerra. Però s'hi negaren.

L'escut antimíssils dels EUA instal·lat a Europa és un motiu més de greuge de Rússia respecte la política nord-americana que també té a veure amb l'armament nuclear. El 1972 l'URSS i els EUA signaren el Tractat ABM (*Anti-Ballistic Missile Treaty*) que limitava el nombre de sistemes de defensa contra míssils balístics. La funció d'aquests sistemes és interceptar possibles atacs de míssils nuclears. El 2002 l'Administració Bush (fill) es retirà unilateralment de l'ABM. Es preparava així per instal·lar un escut antimíssils a Europa. El 2009 l'Administració Obama aprovava la ubicació de l'escut a Romania, Polònia, l'Estat espanyol i Turquia. Provocà la protesta de Rússia que veia afeblida la seva capacitat ofensiva i, per tant, trencava l'equilibri de forces nuclears entre les dues potències.

14. "Putin anuncia la 'movilización parcial de los rusos para la guerra de Ucrania y lanza una amenaza nuclear", disponible a: https://www.eldiario.es/internacional/putin-anuncia-movilizacion-parcial-rusosguerra-ucrania_1_9555071.html

Els dirigents europeus cometen el greu error d'identificar els interessos europeus amb els nord-americans. Les polítiques exterior i nuclear dels EUA venen condicionades pels seus interessos, no coincidents amb els europeus. El posicionament de la UE al costat dels Estats Units (en l'antagonisme EUA-Rússia) està perjudicant la Unió. La proximitat geogràfica entre la UE i Rússia reclama una relació de bona entesa. En cas que la guerra a Ucraïna desemboqués en un conflicte nuclear, l'escenari seria Europa i la que hi perdria seria la població europea. Els americans, mentre, s'ho mirarien a distància.

Europa hauria de recuperar una iniciativa com la de la Carta de París (OSCE, 1990), que, malauradament, no es pogué consolidar. Abans de la dissolució de la URSS, Gorbatxov proposà d'acabar la Guerra Freda mitjançant una arquitectura europea de seguretat integrada. La proposta fou aprovada i es materialitzà en la Carta de París per a una nova Europa, signada el novembre de 1990. El 1993 Ieltsin dissolgué l'URSS, amb el beneplàcit d'Occident (per als EUA, la Carta de París era contrària als seus interessos). Els mandataris russos privatitzaren el patrimoni nacional i afebliren el país (Poch, 2022). La Carta de París esdevingué paper mullat.

Més tard o més d'hora, s'hauran d'iniciar negociacions de pau sobre el conflicte d'Ucraïna. Fóra molt convenient que aleshores s'incorporés el tema de les armes nuclears a Europa, per tal d'aconseguir-ne la retirada. Un context com el de la guerra d'Ucraïna pot afavorir l'ús de l'armament nuclear. Els estats possessors d'armes nuclears es neguen a desprendre-se'n perquè les consideren un dels pilars bàsics de les seves polítiques de defensa. No obstant això, han d'acabar entenent que els riscos són massa grans. El 2017 es va aprovar a Nacions Unides un Tractat Internacional de Prohibició de les armes nuclears. Cap dels estats nuclearment armats s'hi han adherit. Ja comença a ser-ne hora.

REFERÈNCIES

- Ministerio de Relaciones Exteriores, Federación Rusa (2021). *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on security guarantees*; 17-12-2021. https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/?lang=en [Consulta: 1 d'abril de 2023].
- OSCE (*Organization for Security and Co-operation in Europe*) (1990). *Carta de París para una nueva Europa*. Disponible a: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/d/39521.pdf> [Consulta: 1 d'abril de 2023].
- Fortuny, Teresa de; Bohigas, Xavier. "La inquietant situació nuclear" a *Ara*.

10-3-2023. https://www.ara.cat/internacional/estats-units/inquietant-situacio-nuclear_129_4646020.html [Consulta: 1 d'abril de 2023].

- Poch, Rafael (2022). "Reventando el polvorín ucraniano" a *Contexto y acción (ctxt)*. Disponible a: <https://ctxt.es/es/20220201/Firmas/38649/Europa-rusia-ucrania-guerra-eeuu-OTAN-Maidan-rafael-poch.htm> [Consulta: 1 d'abril de 2023].

3.4 L'IMPACTE DE LA GUERRA I EL MÓN QUE QUEDA DESPRÉS

Ainhoa Ruiz Benedicto

Totes les guerres tenen uns impactes post bèl·lics similars, encara que difereixen en el nivell i gravetat. Això depèn del que es prolongui el conflicte, de la seva complexitat, del tipus d'armament emprat i de la quantitat de grups belligerants implicats. Per descomptat, l'impacte resultant de qualsevol anàlisi sempre dependrà d'on posem la mirada, quins actors analitzem i la metodologia d'anàlisi. Amb tot, val la pena recordar els efectes de les guerres a nivell general, ni que sigui breument. En aquest cas amb la mirada que ens dona la perspectiva de la construcció de pau i models basats en la seguretat humana.

Entre els impactes més evidents que s'observen en una guerra hi ha els danys físics contra les persones. No obstant això, cada vegada és més reconegut l'impacte que tenen les guerres en l'erosió de la salut mental, a més de la destrucció dels teixits i xarxes comunitàries, tan necessàries per al desenvolupament de la vida. Com apunten Murthy i Lakshminarayana "La mort com a resultat de les guerres és simplement la "punta de l'iceberg" (2006: 25). Es calcula que el 10% de les persones que visquin un conflicte armat tindran problemes severes de salut mental, i un altre 10% desenvoluparà un comportament que li impedirà portar la seva vida amb normalitat. Aquest mateix estudi assenyala que, per exemple, a l'Afganistan, després de 20 anys de conflicte, el 67,7% de les persones enquestades presentaven símptomes de depressió, ansietat en el 72,2% i trastorn d'estrès posttraumàtic (TEPT) en el 42%, sent les dones i els discapacitats els sectors amb pitjors nivells de salut mental en escenaris post bèl·lics.

A més, l'organització d'investigadors *Cost of War* apunta altres dades rellevants respecte a l'impacte de la guerra a l'Afganistan, per seguir amb el mateix exemple, però en aquest cas en el període que va de 2001 a 2021. Abans de la guerra, assenyalen, la inseguretat alimentària era del 62%, mentre que després s'enfilava fins al 92%; el nombre de nens i nenes menors de 5 anys amb malnutrició era del 9% en 2001, situant-se

en el 50% en 2021. Així mateix, s'estima que la pobresa en aquests 20 anys de guerra ha augmentat un 17%, i que els drets de les dones continuen sent tan restrictius en 2021 com ho eren el 2001 (Cost of War, 2023).

La guerra produeix canvis profunds en les estructures socials, no sols derivats de la pèrdua massiva de vides, si no també per la reestructuració forçada que es dona després del conflicte. Per exemple, a Cambodja els anys de conflicte han produït canvis, o fins i tot la destrucció de les xarxes comunitàries existents. A Somàlia s'ha detectat un augment del consum de drogues entre excombatents, a més d'una aturada gairebé total dels serveis de salut del país derivats del conflicte (Murthy i Lakshminarayana, 2006: 26). Els efectes són també duradors en aquelles persones que es desplacen per la força per a salvar la seva vida. En persones ugandeses que porten a l'exili entre de 5 a 15 anys s'ha detectat un augment del consum d'alcohol i de les taxes de suïcidi.

Aquests efectes físics i mentals en les poblacions que viuen la guerra, formen part d'una sèrie de conseqüències que han de veure amb la seva capacitat per a reordenar i reestructurar les societats, el món i el nostre imaginari narratiu i cultural. En aquest sentit, resulta interessant apuntar al cas del gènere, sobre el qual s'ha estudiat l'impacte de la guerra des de dues perspectives interessants.

D'una banda, l'estat de guerra produeix una redefinició dels rols de la dona i, per tant, es redefeixen els rols de gènere (Modell i Haggerty, 1991: 211), encara que sol ocórrer de manera temporal i depenent de les condicions de vida prèvies de la dona. Però el que és més important i interessant, i sobre el que hem de prendre nota, és que l'estat de guerra reforça i produeix una preeminència dels valors patriarcals, associats a l'ús de la força entre altres aspectes. "Els temps de guerra justifiquen el lideratge dels homes forts" (Eisler, 2021: 277), com avui s'ha vist amb Zelenski i Putin i, en conseqüència, l'amenaça de la pèrdua dels valors d'afiliació pels de confrontació.

De fet, alguns estudis apunten que, en moments de retrocés o amenaça dels drets i l'emancipació de les dones s'aventuren períodes de guerra i repressió i viceversa (Eisler, 2021: 267-277). Aquests valors ja estan tenint una traducció pràctica en l'increïble augment de la despesa militar mundial fins als 2,24 bilions de dòlars. El que indica un augment de la tensió global, com mostrava en el seu moment la despesa militar de

la Guerra Freda, acompanyada de la carrera d'armaments. Les guerres i la despesa militar venen acompanyades de la seva principal justificació social: la por.

Com apunta Bude "la por condueix a la tirania de la majoria" (Bude, 2017: 17). La por cap als altres ens allunya i contribueix a erosionar els valors d'afiliació. D'aquesta manera entrem en una societat en la qual el vincle provoca por, ens allunya de l'altre i, en la seva fase final, ens condueix a l'odi.

Totes les guerres passen per generar i reforçar la por cap a l'altre, ja que és necessària una narrativa prou forta que justifiqui els enormes danys produïts. En augmentar la percepció de la por, de la qual es beneficia el complex militar industrial i de seguretat, que pretén aportar seguretat amb armes i tecnologia, ens acostem a les societats del control i la vigilància, ja que cedim el control per la seguretat. El que ens condueix, com apunta Bude, al govern de la tirania.

El següent pas en l'escala és la construcció de l'odi. Com afirma Tamayo (2020: 183), és necessari contra argumentar l'odi, propi de societats que estan en procés de perdre els valors de cooperació i afiliació, valors que ja es troben en retrocés en contextos de guerra, polaritzats i on la por pot guanyar fàcilment el relat.

REFERÈNCIES

- Bude, Heiz (2017). *La sociedad del miedo*. Herder.
- Cost of War (2023): "Afghanistan before and after 20 years of war (2001-2021)" a Watson Institute. Disponible a: <https://watson.brown.edu/costsofwar/Afghanistanbeforeandafter20yearsofwar> [Consulta: 5 de maig de 2023].
- Eisler, Rianer (2021). *El cáliz y la espada*. Capitán Swing.
- Modell, John; Haggerty, Timothy (1991). "The Social Impact of War Author" a *Annual Review of Sociology*, Vol. 17, pp. 205-224.
- Murthy R. Srinivasa; Lakshminarayana, Rashmi (2006). "Mental health consequences of war: a brief review of research findings" a *World Psychiatry* Feb;5(1), pp.25-30.
- Tamayo, Juan José (2022). *La Internacional del odio*. Barcelona: Icaria.

CONCLUSIONS

La guerra d'Ucraïna no és una guerra Justa, perquè no hi ha guerres moralment justes. El realisme hegemònic de les potències ha justificat les guerres per a justificar la violència que implicava la consecució dels seus objectius polítics, entre els quals s'inclou la pau com a resultat final de la guerra. El pacifisme és l'opció veritablement realista ja que proposa aconseguir la pau sense violència, únic camí de construir condicions de pau que no provoquin noves causes que puguin generar violència en el futur. El punt de vista és clau per a decidir sobre la justícia d'una guerra. El bàndol vencedor la veurà justa, necessària i legítima, i així ho deixarà per escrit en el relat dominant dels vencedors, mentre el bàndol perdedor la percebrà com a injusta. En qualsevol cas, el dolor de les víctimes de la guerra, dels qui hagin sofert pèrdues humanes i materials a conseqüència d'una guerra, no permetrà acceptar la justícia de la guerra.

De la mateixa manera que la legitimitat d'una guerra respon a interessos polítics, la legalitat de la guerra també ho fa. Si bé l'estructura internacional de pau i seguretat creada després de la Segona Guerra Mundial, el màxim exponent de la qual és Nacions Unides,

pretén evitar la guerra, són les estructures de poder internes les que decideixen sobre la seva legalitat en funció dels equilibris de poder i la voluntat de les grans potències amb dret a veto. D'altra banda, els Convenis de Ginebra estableixen no la seva prohibició, però sí unes regles en les quals el mal infringit en el seu desenvolupament sigui políticament acceptable. Així i tot, malgrat les normes internacionals, en una guerra és i serà la població civil la principal damnificada. Fet que queda emparat per una legislació internacional que, d'una banda, supedita la legitimitat de les guerres al poder polític i que, de l'altra, es mostra incapaç de protegir la població civil en situacions de conflicte armat.

En la guerra d'Ucraïna, així com en moltes altres conteses bèl·liques, el camí de la legitimitat ha estat perseguit a través del 'dret a la legítima defensa', que també forma part de les normes internacionals de pau i que ocupa un lloc destacat en la Carta de Nacions Unides. El desenvolupament del legítim dret a la defensa sol oblidar que hi ha altres maneres de defensar-se sense necessitat de recórrer a la guerra. Els principis de la noviolència de Gandhi i les estratègies noviolentes de Sharp han estat aplicats en infinitat d'ocasions en conflictes polítics de gran importància,

evitant o esquivant la resposta bèl·lica davant reptes de seguretat, transformacions polítiques o respostes a agressions fins i tot de caràcter militar. Les respostes ciutadanes noviolentes contra la invasió nazi, l'expansió soviètica o en les Primaveres Àrabs mostren que els governs i les societats tenen a les seves mans la possibilitat de resistir a una invasió militar abans que recórrer a la guerra i provocar un mal superior al que pretén evitar.

La guerra d'Ucraïna ha intentat, finalment, justificar-se com una guerra per la llibertat i la democràcia. És inevitable que els diferents bàndols en un conflicte armat desenvolupin un relat polític que sustenti la seva decisió d'optar per la guerra per a aconseguir els seus objectius, bé siguin territorials, econòmics o de qualsevol altre caire. Però els relats polítics de la guerra no són objectius, sinó que responen a les necessitats de legitimar en un moment donat dels qui han emprès el camí de la guerra. La democràcia i la llibertat és potser el relat predominant en la guerra d'Ucraïna i en la majoria dels conflictes armats contemporanis. No obstant això, quan observem per sota de la superfície dels relats de cada bàndol en conflicte, trobem raons o causes lligades a qüestions polítiques, econòmiques o socials relacionades amb l'ànnsia de poder d'els uns o els altres. En la guerra d'Ucraïna una raó de pes de la implicació Occidental sembla ser la cerca de l'erosió política i econòmica de Rússia per part de l'OTAN, sinó com s'explica que en la resta de les desenes de conflictes armats del món no existeixi a penes implicació militar per part dels EUA i els seus aliats?

Existeixen alternatives a l'ús de la violència armada en els conflictes polítics, és a dir, existeixen alternatives a la guerra i, en el cas de l'actual guerra a Ucraïna, també hi existeixen o podrien haver existit. Les respostes ciutadanes noviolentes de les últimes dècades davant de reptes polítics de gran importància en el país així ho demostren, produint canvis governamentals a través de revoltes pacífiques. L'activisme noviolent en totes les seves vessants és una opció que no sols ha donat els seus fruits en el passat recent d'Ucraïna, sinó a tot el món. Els estudis demostren que les campanyes noviolentes tenen el doble d'èxit que les de lluita armada. Els estudis de centenars de conflictes de Chenoweth i Stephan, Schrock, Npestad o López mostren que la violència no és necessària per a enderrocar un règim repressiu sinó la millor opció per a fer-ho de manera que el règim resultant opti per valors democràtics. Això va lligat amb la proposta que llancem de rebutjar els discursos de vencedors i vençuts pels de l'acord basat en el compromís per a aconseguir solucions duradores als conflictes. L'ús de la violència, la guerra, impedeix arribar a compromisos de pau futurs, perquè el

mal infringit és insuperable, l'alternativa al discurs bel·licista prové en bona part dels feminismes. La dominació patriarcal porta implícit l'ús de la violència per a la consecució d'objectius polítics, la qual cosa implica l'ús de les estructures militars per part dels estats. El feminisme com a contraposició al patriarcat i el pacifisme com a alternativa a la violència són l'alternativa realista al discurs de fer la guerra. Finalment cal recordar que l'alternativa a la guerra contra una figura política autoritària, dictatorial i antidemocràtica, com pugui ser Vladimir Putin, també és responsabilitat dels governs que l'ha acompanyat i acceptat amb complicitat, o simplement han deixat que evolucionin cap a posicions de confrontació per acció o omissió, promovent escenaris en els quals l'opció de la guerra fos més plausible.

Concloem que evitar la guerra és possible i desitjable. Dedicar els nostres esforços com a societat, des dels nostres governs a evitar la guerra, a no preparar-nos per a la defensa i projecció militars ens permetrà centrar la nostra acció a donar respostes a prioritats tan rellevants com la lluita contra el canvi climàtic, una qüestió de seguretat no nacional, sinó planetària.

Identifiquem com un element primordial per a evitar la guerra fer una lectura realista però crítica i amb esperit constructiu i de millora de les relacions internacionals. Al fer-ho, identificarem que els conflictes entre estats o altres grups de poder són dirigits des d'una lògica patriarcal i competitiva, la qual cosa contribueix a normalitzar el militarisme i el bel·licisme com a única solució als conflictes polítics. L'actual alternativa liberal basada en el multilateralisme i la cooperació entre estats és un primer pas cap a la resolució pacífica dels conflictes, però no és suficient, ja que no aborda estructures i altres elements de dominació subjacents en el sistema internacional que han de ser abordats amb determinació, si el que volem és eliminar l'opció de la guerra no sols dels tractats internacionals sinó de la pràctica política. Les armes nuclears poden ser un dels elements que, de no procedir a la seva eliminació, influeixen en els processos de presa de decisions polítiques globals i en conflictes armats en particular, com és el cas de la guerra a Ucraïna. Tant pel seu caràcter intimidant de cara a l'adversari com pel risc de desastre nuclear fruit d'una escalada bèl·lica que puntualment porta a qui vulgui que sigui a fer efectiva l'amenaça nuclear. Una amenaça que per global respon a responsabilitats compartides, per la qual cosa no signar el TPN pot ser considerat una temeritat des d'un punt de vista de política de seguretat mundial.

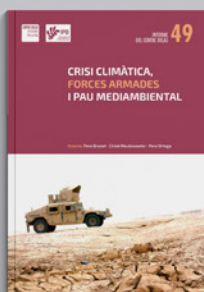
Pensem que si abans de començar una guerra, de la qual mai se sap quan podrà acabar, es fes un balanç sincer, honest i democràtic de l'impacte humà, soci-

al, econòmic, polític, cultural, educatiu, ecològic i, per descomptat, de seguretat, si poséssim l'èmfasi a evitar el mal que la guerra produeix, el dolor i sofriment humans i la destrucció d'infraestructures i ecosistemes, la decisió inicial de començar un enfrontament bèl·lic seria tan difícil de prendre que qualsevol altra opció sempre seria millor. Les vies militars i l'acció bè-

l·lica no donen com a resultat un món millor, a pesar que els vencedors de les guerres s'obstinin a reescriure els llibres d'història per a fer-nos creure que la violència i els inevitables crims que es cometen en la guerra que els va portar en poder van ser actes heroics dignes de lloança.

INFORME CENTRE DELÀS

Si valoreu les nostres recerques
i vols ajudar-nos a mantenir el nostre
rigor i independència, pots fer-te
soci/a o fer un donatiu escanejant
el codi QR o en aquest enllaç:
<https://centredelas.org/fes-te-soci-a/>

CENTRE DELÀS
D'ESTUDIS
PER LA PAU

Amb el suport de:

